

Opinnäytetyö (AMK)
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö
2015

Noora Lepistö & Leena Lunnamo

EROMÖYKKY

– Peli vanhempien erosta puhumisen tukena
perhetyössä

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma | Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

2015 | 57 + 14

Laura Närvi

Noora Lepistö & Leena Lunnamo

EROMÖYKKY - PELI VANHEMPIEN EROSTA PUHUMISEN TUKENA PERHETYÖSSÄ

Eromöykky – peli vanhempien erosta puhumisen tukena perhetyössä oli kehittämistyö, jonka tavoitteena oli kehittää Raision kaupungin lastensuojelun perhetyössä eroperheiden lasten kanssa tehtävää työtä. Tarve kehittämistyölle nousi Raision kaupungin perhepalveluilta, sillä lastensuojelun perhetyöllä ei ollut käytössään varsinaisia eroperheiden kanssa työskentelyyn tarkoitettuja välineitä. Kehittämistyö toteutettiin vuoden 2015 aikana yhteistyössä Raision kaupungin perhepalveluiden kanssa.

Kehittämistehtävänä oli suunnitella eroperheiden lasten kanssa käytettävä uusi erotyön väline lastensuojelun perhetyöntekijöiden käyttöön. Kehittämistyön tekemisen aloitimme alkukartoituksella. Työn aikana hyödynsimme myös ryhmähaastattelua, dialogista keskustelua sekä kriittistä reflektiota osana toimeksiantajan kanssa pidettyjä palavereja. Kirjallisuuden avulla perehdyimme siihen, kuinka ero vaikuttaa vanhemmuuteen ja lapseen sekä perhetyön mahdollisuuksiin tukea eroperheitä.

Kehittämistyön tuotoksena syntyi Eromöykky- lautapeli, jonka tavoitteena oli lapsen parempi huomioon ottaminen kesellä vanhempien eropro sessia. Pelissä tavoitteeseen pyritään käsittelemällä vanhempien eroa lapsen maailmasta käsin. Peli on tarkoitettu lapsen ja vanhemman yhdessä pelattavaksi työntekijän ohjauksessa. Eromöykky-pelin sisältö nousi työn teoreettisesta osuudesta sekä toimeksiantajan toiveista. Kehittämisp rosessin aikana kokeilimme peliä lastensuojelun perhetyön asiakasperheessä.

ASIASANAT:

Lapsilähtöisyys, perhetyö, eroaminen, vanhemmuus, kehittäminen

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Social services | Child care, youth and family work

2015 | 57 + 14

Laura Närvi

Noora Lepistö & Leena Lunnamo

EROMÖYKKY – A GAME SUPPORTING THE CONVERSATION ABOUT PARENTAL SEPARATION IN FAMILY WORK

The purpose of this development project was to enhance the family work done within the child protection services in the city of Raisio by focusing on the children affected by parental separation. The need for this project arose from the family service workers in Raisio. Before the development project, the family workers in child protection services had no actual tools to use with the children whose parents had separated. This project was carried out during the year 2015 together with the family service workers in Raisio.

Our assignment in this project was to produce a tool for the family workers in child protection services to use with children affected by parental separation. We started out by doing an initial assessment to clarify the basis for this project. In addition, we used a group interview, dialogic conversation, and critical reflection coupled with the meetings with our employer, as methods of completing the assignment. By reading the literature previously written on this topic, we familiarized ourselves with the effects of parental separation on parenthood and on children. We also read up on the possibilities on how family work could support families in these kinds of situations. At the end of the project we put our product to the test by trying it out in practice with a client family of the child protection services.

The product of this development project is a board game called Eromöykky. The aim of the game is to pay more attention to a child's needs in cases of parental separation. The way of reaching this goal is to address the topic from a child's point of view. The game is meant to be played by a parent and a child in the guidance of a family worker. The content of this game is based on the knowledge gained from the theoretical part of our project as well as the comments and wishes of our employer.

KEYWORDS:

Child orientation, family work, parental separation, parenthood, development

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT	7
2.1 Kehittämistyön tausta ja tarve	7
2.2 Aikaisempia erotyön kehittämishankkeita	8
2.3 Raison perhepalvelut kehittämistyön toimintaympäristönä	10
2.4 Kehittämistyön tehtävä ja tavoitteet	11
3 MITÄ TAPAHTUU KUN VANHEMMAT EROAVAT	13
3.1 Ero prosessina	13
3.2 Vanhemmuus eron keskellä	16
3.3 Miten eroa tulisi käsitellä lapsen kanssa?	19
3.4 Kuinka ero vaikuttaa lapseen?	22
4 PERHETYÖ LAPSIA JA VANHEMPIA TUKESSA	26
4.1 Perhetyön eri muodot	26
4.2 Perhetyön prosessi	29
4.3 Perhetyö eroperheessä	31
5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS	34
5.1 Kehittämistyössä käytetyt menetelmät	34
5.2 Kehittämistyön eteneminen konstruktivistisen mallin mukaan	38
5.3 Tuotoksen esittely	44
6 KEHITTÄMISTYÖN ONNISTUMISEN ARVIOINTIA	47
6.1 Työskentelyn arviointi	47
6.2 Tuotoksen arviointi	48
6.3 Kehittämistyön peilaamista sosionomin (AMK) osaamisen kompetensseihin	50
LÄHTEET	54

LIITTEET

Liite 1. Muistio aloituspalaverista 16.3.2015

Liite 2. Muistio ryhmähaastattelusta perhetyöntekijöille 22.5.2015

Liite 3. Muistio palaverista perhetyöntekijöiden kanssa 11.9.2015

Liite 4. Eromöykky-peli

Liite 5. Peliin kuuluvien korttien sisältö

Liite 6. Toimeksiantosopimus

KUVIO

Kuvio 1. Kehittämishankkeen vaiheet, toimijat, käytetyt menetelmät ja tuotettu materiaali.

1 JOHDANTO

Ero on kuin möykky mahassa. Vaikkei sitä näe tai siitä ei puhuttaisikaan koko ajan, tuntuu se möykkynä mahassa. Se pyörii mielessä ja aiheuttaa pahaa oloa. Ajan kuluessa möykky kuitenkin pienenee ja pienentymistä nopeuttaa erosta puhuminen.

Eromöykky-peli vanhempien erosta puhumisen tukena perhetyössä oli kehittämistyö, joka toteutui vuonna 2015 Turun ammattikorkeakoulun sosionomipöiskelijöiden ja Raision kaupungin perhepalveluiden yhteistyönä. Kehittämistyö sai alkunsa Raision kaupungin perhepalveluiden lastensuojelun perhetyön tarpeesta kehittää eroperheiden kanssa tehtävää työskentelyä. Työn lähtökohdaksi asetettiin lapsen parempi huomioiminen keskellä vanhempien eroprosessia. Kehittämistyön tuotoksena syntyi Eromöykky-lautapeli, joka käsittelee vanhempien eroa lapsen maailmasta käsin. Toimijoina tässä kehittämistyössä olivat Raision kaupungin perhepalveluiden lastensuojelun perhetyö sekä perheneuvola. Perhetyöntekijöitä kehittämistyössä oli mukana kolme. Perheneuvolan puolelta mukana oli sosiaalityöntekijä.

Kehittämistyön raportissa kerromme ensin tarkemmin kehittämistyömme lähtökohdista, työlle asetusta tavoitteesta ja kehittämistehtävästä sekä esittelemme toimeksiantajan. Työn toisessa luvussa esittelemme myös kaksi erotyöstä aiemmin tehtyä kehittämishanketta, jöiden pohjalta tuotettua materiaalia olemme hyödyntäneet paljon tätä kehittämistyötä tehdessämme. Kolmannessa luvussa käsittelemme vanhempien eroa prosessina, sen vaikutuksia perheeseen sekä eron käsittelemistä lapsen kanssa. Luvussa neljä kerromme perhetyöstä ja sen mahdollisuuksista tukea eroperheitä. Luvussa viisi käsittelemme kehittämistyössä käytettyjä kehittämismenetelmiä sekä kuvaamme kehittämistyön etenevän konstruktivistisen mallin mukaan. Luvun lopussa esittelemme kehittämistyön tuotoksena syntyneen Eromöykky-pelin. Raportin viimeisessä luvussa arvioimme kehittämistyön onnistumista sekä peilaamme kehittämistyötä sosionomin (AMK) osaamisen kompetensseihin.

2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kehittämistyön tausta ja tarve

Suomessa avioeroon päättyy vuosittain noin 14 000 avioliittoa. Avoliitoissa eroaminen on vielä yleisempää. Avioerojen määrä on Euroopan suurimpia. (Häkkinen-Nyholm & Nyholm 2015, 16.) Eroja tapahtuu lasten määrästä, iästä ja perheen sosiaalisesta tai taloudellisesta tilanteesta riippumatta kaikenlaisissa perheissä (Sundvall-Piha 2015, 7). Eroamisesta onkin tullut tavallista ja lähes jokainen on kosketuksissa eroamiseen jotenkin, joko käymällä itse läpi eroprosessin tai tuntemalla jonkun, joka sen on käynyt läpi. Eroamisen tavallisuus ei tee siitä kuitenkaan helppoa, yksinkertaista tai tuskatonta. Ero ei kosketa ainoastaan yhtä perhettä ja siinä olevia yksilöitä, vaan sillä on ylisukupolvisia ja yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. (Kääriäinen 2009, 153.)

Eroamisen yleisyys näkyy myös lastensuojelun tilastoissa. Tuoreen ruotsalais-tutkimuksen, joka kattoi noin 900 yksinhuoltajaäitiä, mukaan jopa 30 % äideistä oli lastensuojelun asiakkaina (Stranz & Wiklund 2015, 1224). Stakes selvitti vuonna 2007 Tampereen, Hämeenlinnan ja Porin alueiden lastensuojelun avo- huollon piiriin tulleiden uusien asiakkaiden perhetaustoja. Selvityksessä mukana olleista 330 asiakkaasta 27 % tuli eroperheestä. (Heino 2007, 7, 31.) Myös So- siaali- ja terveysministeriö mainitsi vuonna 2014 julkaisemassaan Toimiva las- tensuojelu-selvitysryhmän loppuraportissa eroperheiden lapset erityisesti huo- mioon otettavana asiakasryhmänä (Lavikainen 2014, 6).

Ajatus kehittää Raision kaupungin lastensuojelun perhetyössä tehtävää erotyö- tä tämän kehittämistyön avulla lähti perheneuvolan sosiaalityöntekijältä ja myös perhetyöntekijät kiinnostuivat aiheesta. Raision lastensuojelun perhetyötä oltiin uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) johdosta kehittämässä muutenkin ja per- hetyöntekijät kokivat uusien työmuotojen saamisen erotyöhön tarpeellisena. Ennen kehittämistyön tekemistä ei perhetyöntekijöillä ollut käytössään varsinaisia erotyöhön tarkoitettuja työvälineitä.

2.2 Aikaisempia erotyön kehittämishankkeita

Kehittämistyön suunnitteluvaiheessa perehdyimme kahteen valtakunnalliseen erotyön kehittämishankkeeseen, Neuvo – hankkeeseen ja Taikurikin saa voimansa yleisöltään – hankkeeseen. Kummankin kehittämishankkeen keskiössä olivat lapset ja heidän kanssaan tehtävä erotyö sekä vanhemmuuden jatkuminen parisuhteen päättymisen jälkeenkin (Lastensuojelun Keskusliitto 2009, 10; Suomen kasvatustieteiden tutkimuskeskus ja perheneuvontaliitto 2015). Hankkeiden tavoitteet sopivat oman kehittämistyömme tavoitteisiin ja hyödynsimme hankkeista julkaistua materiaalia niin kehittämistyön raportissa kuin Eromöykky-pelin sisältöä suunnitelmassa.

Erovanhemmuushanke eli Neuvo – projekti oli Lastensuojelun Keskusliiton kehittämisen- ja tutkimushanke, jota raha-automaattiyhdistys tuki vuosina 2005 – 2009. Hankkeen tavoitteena oli lapsen aseman parantaminen ja menetysten minimoiminen vanhempien erossa. Tavoitteeseen pyrittiin eropalveluja kehittämällä, kouluttamisella, järjestöjen eropalveluja tukemalla, tiedon tuottamisella sekä kumppanuusyhteistyöllä eri palveluntuottajien kanssa.

Projektin seurauksena syntyi kaksi ryhmämuotoista vertaistukeen perustuvaa eropalvelua lapsiperheille: Eroneuvo ja Vanhemman Neuvo. Eroneuvo on kertaluontoinen, matalan kynnyksen palvelu erotilanteessa oleville ja heidän läheisilleen. Eroneuvossa vanhemmat saavat vertaistukea ja tiedollista tukea erotilanteeseen ja vanhemmuuteen. Vanhemman Neuvo – vertaistukiryhmä puolestaan on tarkoitettu eropäätöksen tehneille tai jo eronneille vanhemmille. Ryhmä tukee vanhemmuutta ja yhteistyötä toisen vanhemman kanssa eron jälkeen. Tavoitteena on auttaa huomioimaan lapsen asema erotilanteessa.

Neuvo – projektin tiimoilta järjestettiin koulutuksia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille, joista he saivat valmiudet Eroneuvo- ja Vanhemman Neuvo-vertaistukiryhmien ohjaamiseen. Kouluttamisen tavoitteena oli levittää hankkeessa syntyneitä palveluita ympäri Suomea. (Lastensuojelun Keskusliitto 2009, 10 – 11.)

Lastensuojelun Keskusliiton Eroneuvo – hanke on jatkunut sen päättymisen jälkeen Neuvokeskus – muodossa osana Ensi- ja turvakotien liiton toimintaa. Neuvokeskus – projektissa (2010 - 2012) luotiin uudenlainen toimintamalli järjestöjen tuottamille eropalveluille. Käytännössä Neuvokeskus toimii eroauttamisen osaamiskeskuksena pääkaupunkiseudulla ja juurruttaa toimintaansa myös valtakunnallisesti. Neuvokeskuksesta eron keskellä olevat vanhemmat, lapset ja nuoret sekä heidän läheisensä voivat löytää apua tilanteeseen keskitetysti yhdestä paikasta. Neuvokeskuksen nettisivuille on koottu eroauttamisen palveluita eripuolilla Suomea. Neuvokeskus pyrkii vahvistamaan lapsen näkökulmaa niin vanhempien kuin ammattilaistenkin toiminnassa. (Ensi- ja turvakotien liitto 2015.)

Taikurikin saa voimansa yleisöltään oli Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliiton vuosina 2005 – 2007 toteuttama hanke, jonka tavoitteena oli tukea lapsia ja heidän vanhempiaan erotilanteessa sekä kouluttaa ammattilaisia lasten tukemiseen lasten ryhmämuotoisen eroauttamisen kautta. Hanke toteutettiin yhteistyössä perheneuvoloiden kanssa ja lapset ohjautuivat ryhmiin pääsääntöisesti perheneuvoloiden kautta. Ryhmiä järjestettiin Helsingissä, Haminassa, Porissa, Lohjalla, Riihimäellä, Tampereella, Kirkkonummella, Loimaalla ja Rovaniemellä. Ryhmiin osallistui yhteensä 94 lasta. Ryhmiä oli seuraamassa perheneuvolan työntekijöitä ja muita lapsiryhmien ohjaajia. Ryhmiin osallistuneet työntekijät saivat koulutuksen Taikuri – ryhmissä kehitettyjen työvälineiden käyttämiseen ja sitä kautta lisää osaamista eroauttamiseen omassa työssään. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 4, 66.)

Hankkeen jälkeen lasten vertaistukiryhmät ovat jatkaneet osana Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliiton toimintaa. Taikuri – vertaistukiryhmät ovat tarkoitettu 7 – 12-vuotiaille lapsille, joiden vanhemmat ovat eronneet. Ryhmissä käsitellään erilaisia teemoja kuten muun muassa itsetuntoa, tunteita, muutoksia ja perhettä. Ryhmien tavoitteena on, että lapsi pystyy puhumaan vanhempien erosta eikä häpeä sitä. Ryhmissä eroa käsitellään leikkimisen, pelaamisen, asiantelun, piirtämisen ja puhumisen avulla. Niihin osallistuu kerrallaan 4 – 8 lasta ja kaksi ohjaajaa. Ryhmissä ei oteta kantaa vanhempien välisiin erimielisyyksiin

tai eropäätökseen. (Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto 2015.) Taikuri – ryhmien lisäksi Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto järjestää Vetskari – vertaistukiryhmiä 10 – 18-vuotiaille nuorille, joiden vanhemmat ovat eronneet (Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto 2015).

2.3 Raision perhepalvelut kehittämistyön toimintaympäristönä

Kehittämistyön teimme Raision kaupungin lastensuojelun perhetyölle, joka on osa Raision kaupungin perhepalveluiden lastensuojelua. Lastensuojelun lisäksi perhepalvelut koostuvat lastenvalvojan ja perheneuvolan tarjoamista palveluista. Lastensuojelun työmuotoja Raisiossa ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, kiireellinen sijoitus, huostaanotto ja sijaishuolto sekä jälkihuolto. Lastensuojelun perhetyö on osa avohuollon tukitoimia ja sen saaminen edellyttää lastensuojelun asiakkuutta. Lastensuojelun perhetyöntekijöitä on Raision kaupungilla kolme ja he työskentelevät pääsääntöisesti työpareina. Työn sisältö suunnitellaan yhdessä asiakasperheen ja sosiaalityöntekijän kanssa. Tarvittaessa työskentelyyn otetaan mukaan myös perheelle tärkeät verkostot. Työn tavoitteena on aina lapsesta olevan huolen pieneminen ja näin lastensuojelun asiakkuuden tarpeettomaksi tekeminen. (Raision kaupunki 2015.)

Raision kaupungin perhepalveluihin lastensuojelun lisäksi kuuluva perheneuvola tarjoaa erilaisia lapsen tutkimuksia, perheasioiden sovittelua, puhelinneuvontaa, erilaisia ryhmiä, vauvaperhetyötä, yhteistyökumppaneiden konsultaatiota ja työparina toimimista sekä yksilö-, pari- että perhetapaamisissa. Perheneuvolan palvelut on tarkoitettu Raisiossa, Ruskolla, Naantalissa, Mynämäellä, Maskussa ja Nousiaisissa asuville ja ne ovat ilmaisia eivätkä vaadi lähetettä. (Raision kaupunki 2015.)

Raision kaupungin perhepalveluiden eroperheille suunnattuja palveluita järjestää lähinnä perheneuvola. Tällaisia palveluita ovat lasten eroryhmät, Vanheman Neuvo-ryhmät, nuorille suunnatut Vetskari-ryhmät sekä perheasioiden sovittelu. Lasten eroryhmissä vanhempien eroa käsitellään mm. keskustelun, pelaamisen, askartelun ja leikkimisen kautta. Vetskari – ryhmä on 12 – 18-

vuotiaille nuorille tarkoitettu vertaistukiryhmä, johon voi kerrallaan osallistua 4 – 8 mahdollisimman saman ikäistä nuorta. Ryhmässä puhutaan omista kokemuksista eron liittyen, kuullaan muiden kokemuksia sekä pohditaan omia vahvuuksia ja voimavaroja. Vanhemman neuvo-vertaistukiryhmä on tarkoitettu eronneille vanhemmille ja ryhmässä keskustellaan mm. eron tuomista muutoksista lapsen ja vanhempien arkeen. Ryhmän tavoitteena on auttaa vanhempia huomioimaan lapsen tarpeet erotilanteessa paremmin sekä tukea eron jälkeistä yhteistoimintaa ja vanhemmuutta. Perheneuvolan tarjoaman perheasioiden sovittelun tavoitteena on saada vanhemmat sopimaan lapsiin liittyvät asiat rakentavasti mahdollisista erimielisyyksistä huolimatta, jolloin lapset selviäisivät vanhempien erosta mahdollisimman hyvin. (Raision kaupunki 2015.)

Edellä mainittujen palveluiden lisäksi eroperheillä on mahdollisuus hyödyntää perhepalveluihin kuuluvan lastenvalvojan tarjoamia palveluita. Lastenvalvojan puoleen voi kääntyä mm. silloin, kun haluaa keskustella ja sopia lasta koskevista sopimuksista tai vahvistaa lapsen huoltoa, tapaamista ja asumista koskevat päätökset. (Raision kaupunki 2015.)

Kehittämisen prosessin aikana teimme yhteistyötä lastensuojelun perhetyöntekijöiden kanssa ja perheneuvolan sosiaalityöntekijän kanssa. Perhetyöntekijöitä konsultoimme paljon kehittämistyön tuotoksen toteutukseen liittyvistä toiveista ja kehittämisideoista. Sosiaalityöntekijältä saimme paljon hyviä sisällöllisiä vinkkejä tuotokseemme hänen vankan eroperheiden kanssa tehdyn työkokemuksensa ansiosta.

2.4 Kehittämistyön tehtävä ja tavoitteet

Kehittämistyömme tavoitteena oli kehittää Raision kaupungin lastensuojelun perhetyössä eroperheiden lasten kanssa tehtävää työtä. Tarvetta erotyön kehittämiseksi oli, koska lastensuojelun perhetyön asiakasperheistä moni oli eroperheitä.

Kehittämistehtävänäme oli suunnitella eroperheiden lasten kanssa käytettävä uusi erotyön väline lastensuojelun perhetyöntekijöiden käyttöön. Kehittämis-

työmme tuotokselle asetettiin tavoitteeksi lapsen parempi huomioonottaminen keskellä vanhempien eroprosessia. Perhetyöntekijöiden toiveena oli, että väline olisi kotikäynnille helposti mukaan otettavassa muodossa ja että sen avulla voisi lapsen ja vanhemman kanssa keskustella vanhempien erosta.

Kehittämistyön tehtävä ja tavoite asetettiin yhdessä toimeksiantajan kanssa ja työn etenemistä peilattiin niihin läpi koko prosessin. Kehittämistyön päätteeksi arvioimme toimeksiantajan kanssa työlle sen alussa asetetun tavoitteen ja tehtävän toteutumista. Keinot kehittämistyölle asetetun tavoitteen ja tehtävän toteuttamiseksi vaihtuivat muutamaan kertaan työn suunnitteluvaiheessa, mutta itse tavoite ja tehtävä pysyivät samana koko prosessin ajan.

3 MITÄ TAPAHTUU KUN VANHEMMAT EROAVAT

3.1 Ero prosessina

Yleisimmät syyt vanhempien eroon ovat rakkauden ja läheisyyden puute, puolisoiden erilleen kasvaminen, puolison itsenäistyminen, uskottomuus, päihteet sekä puolisoiden erilaiset elämän arvot ja tavoitteet. (Häkkinen-Nyholm & Nyholm 2015, 16 – 17.) Joskus puoliset päätyvät eroon perheen kohtaamien kehitysvaiheiden seurauksena, joista selviytyminen vaatii puolisoilta uudenlaisia tapoja toimia yhdessä vanhempina. Tällaisia perheen koossapysymisen kriisi-kohtia ovat erityisesti muutokset, jotka tapahtuvat lasten ollessa leikki- ja kouluikäisiä sekä lasten muuttaessa pois kotoa. (Pietilä & Yli-Marttila 1999, 26 – 27.)

Puoliset voivat hakea avioeroa yhdessä tai yksin. Avioerohakemusta ei tarvitse perustella millään tavalla: riittää, että puolisoista toinen haluaa avioeron. Jos vain toinen puoliso on hakijana, käräjäoikeus antaa hakemuksen tiedoksi myös toiselle puolisolle ja varaa tälle tilaisuuden lausua kirjallisesti oman näkemyksensä hakemuksesta. Hakemuksen jättämisestä tuomioistuimeen alkaa kuuden kuukauden harkinta-aika, jonka jälkeen puoliset voivat yhdessä tai erikseen tehdä hakemuksen avioeroon tuomitsemisesta (Oikeus 2014).

Avioeron yhteydessä puoliset voivat jättää tuomioistuimen vahvistettavaksi sopimuksen alaikäisten lastensa huollosta, asumisesta, elatuksesta ja tapaamis-oikeudesta. Mikäli vanhemmat eivät pysty keskenään sopimaan lapsen huoltoon liittyvistä asioista, päättää tuomioistuin niistä vanhemman pyynnöstä. Tuomioistuin pyytää lapsen asuinkunnan sosiaalilautakunnalta tällöin olosuhdeselvityksen, jonka perusteella se voi tehdä päätöksen lapsen asuinpaikasta lapsen edun mukaisesti. (Gottberg 2013, 209, 179.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsen etu on otettava huomioon kaikkia lasta ja lapsen asioita koskevissa päätöksissä. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 20.11.1989/Unicef 2015.) Vanhempien erotessa lapsen edun

kannalta parhaaksi vaihtoehdoksi nähdään tilanne, jossa vanhemmat kykenevät keskenään pääsemään sovinnolliseen ratkaisuun lapsen asioista. Tällöin asian vieminen esimerkiksi tuomioistuimeen ei ole välttämätöntä ja lapsi välttyy koko perhettä koettelevalta, usein pitkittyneeltä oikeuskiistalta (Pajulammi 2014, 382). Jos vanhemmat kuitenkin ovat erimielisiä lapsen huolto- ja tapaamisasioista, on lapsen edun mukaista selvittää lapsen omat toiveet ja mielipide ikä- ja kehitystason mukaisesti asiaan liittyen (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361). Lapsen kuuleminen täytyy kuitenkin hoitaa niin, ettei siitä aiheudu haittaa lapsen ja vanhempien keskinäiselle suhteelle (Pajulammi 2014, 385).

Eron yhteydessä lapsen asioihin liittyvien sopimusten tekemisessä on mahdollisuus kääntyä lastenvalvojan puoleen. Lastenvalvojan tehtäviin kuuluvat sopimukset lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä elatussopimukset. Lastenvalvoja neuvoo sopimusasioissa, auttaa sopimusten tekemisessä sekä vahvistaa sopimukset. (Karhuvaara ym. 2013, 45.) Yhteistyökumppaneina lastenvalvojan työssä toimivat esimerkiksi muiden kuntien sosiaalitoimet, maistraatit, kärjäoikeus ja terveysasemat sekä lastensuojelu. Jos vanhemmat ovat lasta koskevasta sopimuksesta yksimielisiä, laaditaan sopimus, jonka kumpikin vanhempi vahvistaa allekirjoituksellaan. Lastenvalvoja puolestaan vahvistaa sopimuksen viranhaltijapäätöksellä. (Kärki ym. 2008, 76, 83.) Vahvistettujen sopimusten tulee olla lapsen edun mukaisia (Karhuvaara ym. 2013, 45). Mikäli vanhemmat eivät pääse sopimuksesta yhteisymmärrykseen, heidät ohjataan tuomioistuimeen, jossa asia ratkaistaan (Kärki ym. 2008, 83).

Lastenvalvojan palveluiden lisäksi eroa harkitsevien tai eroamassa olevien vanhempien on mahdollista hyödyntää myös kuntien tarjoamaa perheasioiden sovittelua. Perheasioiden sovittelua järjestävät paikkakunnasta riippuen sosiaalitoimistot, perheneuvolat, kirkon neuvottelukeskukset tai yksityiset henkilöt. Palvelu on maksuton ja sitä säätelevät tiukat salassapitosäännökset. Sovittelija ei saa luovuttaa istunnoissa saamiaan tietoja edes tuomioistuimelle. Ankarilla salassapitosäännöksillä halutaan taata, että perheet voivat selvittää asioitaan pelkäämättä niiden joutumista muiden tietoon. Perheasioiden sovittelun tavoitteena

on turvata lapsen asema vanhempien erotessa. Sovittelija ei kuitenkaan taivuta vanhempia mihinkään päätöksiin, vaan kunnioittaa heitä oman elämänsä asiantuntijoina. Myös lapsi voidaan ottaa mukaan perheasioiden sovitteluun. (Taskinen 2005, 142 – 143.)

Avoliitosta erottaessa riittää ainoastaan asianosaisten päätös erota. Avoeron yhteydessä käsiteltävät lasta koskevat asiat hoidetaan soveltuvin osin samalla tavalla kuin avioerossa. Mikäli siis molemmat vanhemmat ovat lapsen huoltajia ja vanhemmat eroavat avoliitosta, lapsen huollosta, asumisesta, tapaamisoi-keudesta ja elatusavusta sovitaan samoin kuin avioliitosta eroamisen yhteydes-sä. (Ensi- ja turvakotien liitto 2015, 1, 7.)

Ero voidaan juridisen prosessin lisäksi nähdä emotionaalisen prosessina, joka voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen seuraavasti: eropäätös ja siihen liittyvän kriisin hallinta, erilleen muutto ja käytännön asioista huolehtiminen sekä elämän uudelleen rakentaminen. Näiden kolmen vaiheen läpikäyminen vaikuttaa siihen, kuinka hyvin ihminen erosta selviytyy. Jokainen näistä vaihteista sisältää omia emotionaalisia prosessejaan, jotka muodostuvat vastaantulevista käytännön järjestelyistä sekä oikeudellisista ja sosiaalisista haasteista. (Häkkinen-Nyholm & Nyholm 2015, 18.)

Emotionaalisen prosessin lisäksi eroa voidaan käsitellä myös muille kriiseille tyypillisten neljän eri vaiheen kautta seuraavasti: sokkivaihe, reaktiovaihe, korjaamisvaihe ja uudelleen suuntaamisen vaihe. Sokkivaiheen aikana ihminen ei vielä kykene ymmärtämään tapahtunutta ja saattaa jopa kieltää sen. Reaktio-vaiheen aikana ihminen alkaa hiljalleen kohdata tapahtuneen ja muodostaa siitä käsityksen itselleen. Tässä vaiheessa avun tarve on suurimmillaan. Korjaamis-vaiheessa pyritään hyväksymään tapahtunut ja yritetään sopeutua siihen. Uu-delleen suuntaamisen vaiheessa ihminen luo uuden perustan elämälleen. Näi-den kriisin vaiheiden kesto ja järjestys vaihtelevat yksilöllisesti. Eroprosessillekin tyypillistä on puolisoitten eritahtisuus eron vaiheiden käsittelyssä. Puolisoista toinen on saattanut pohtia eroa jo pitkään ennen kuin ottaa sen kumppaninsa kanssa puheeksi. (Koskela 2008, 14.)

Kuten Koskela (2009), myös Pietilä ja Yli-Marttila (1999) pitävät eroa traumaattisena kriisinä. He kuvaavat kuinka ero on jokaiselle sen osapuolelle kipeä ja ahdistava kokemus ja kutsuvat eroa ”liiton kuolemaksi”, jonka läpikäyminen tuottaa muun muassa surua, yksinäisyyttä, turvattomuutta, itsetunto-ongelmia sekä vihan tunteita. Eron aloitteentekijä kokee usein syyllisyyden tunteita kun taas toinen osapuoli joutuu kohtamaan hylätyksi tulemisen tunteet. Eron yhteydessä molemmat puoliset joutuvat pohtimaan sitoutumista ja luopumista sekä sitä, kykenevätkö he päästämään toisen irti itsestään ja entisestä yhteisestä elämästään. (Pietilä & Yli-Marttila 1999, 21, 31, 41.)

Erokriisin keskellä olevista pariskunnista moni selviää tunnepuolen kriisistään kuitenkin omin avuin tai esimerkiksi keskustelemalla läheisimpien ystävien kanssa. Tyypillistä on myös se, että toinen puolisoista hakeutuu yksin ammattituntajalle eroproessin aikana. Kunnan tarjoama perheasioiden sovittelu antaa apua erokriisin osapuolille myös tunne-elämän saralla: kokonaisvaltaisessa sovittelussa jokaisen perheenjäsenen, niin aikuisten kuin lastenkin, tunteet huomioidaan ja pyritään terapeutteihin auttamiseen. Kohdattuna ja käsiteltynä tällainen kriisi voi johtaa niin aikuisen kuin lapsenkin henkiseen kasvuun sekä kyvykkyyteen ja avoimuuteen myöhemmissä ihmissuhteissa. (Pietilä & Yli-Marttila 1999, 31, 44 – 45.)

3.2 Vanhemmuus eron keskellä

Käsitykset vanhemmuudesta rakentuvat vanhemman omista lapsuuden kokemuksista ja eletystä elämästä. Toisaalta käsitykseen vanhemmuudesta vaikuttavat myös kirjoista luettu tieto ja yhteisön normit. Erotilanteessa vanhemmuuden mielikuvan ja todellisen vanhemmuuden välille saattaa syntyä ristiriita, joka voi aiheuttaa vanhemmalle pettymyksen ja epäonnistumisen kokemuksia. Parisuhteen päättymisen kielteisiä vaikutuksia vanhemmuuteen ja erityisesti lapseen voidaan vähentää, jos osapuolet suunnittelevat eron yhdessä, ymmärtävät ja kantavat yhteisen vastuun lapsista, pakottavat itsensä asialliseen kontaktiin lastensa ja toistensa kanssa sekä kunnioittavat, tukevat ja arvostavat toistensa

vanhemmuutta. Parisuhteen päätyminen lapsiperheessä vaatii aina vanhempien pysähtymistä lapsen asemaan. Eroaminen ja vanhemmuudesta huolehtiminen sen jälkeen vaativat taitoa. (Kääriäinen 2009, 149 – 154.)

Vanhempien eron jälkeen lapsen huollossa voidaan päätyä vanhempien yhteishuoltajuuteen tai toisen vanhemman yksinhuoltajuuteen. Suomessa 93 % vanhemmista päätyy yhteishuoltajuuteen, 6 % yksinhuoltajaäideiksi ja alle 1 % yksinhuoltajaisiksi. (Tapola-Haapala ym. 2012, 104.) Yhteishuollossa vanhemmat päättävät yhdessä lapsensa nimestä, passista, asuinpaikasta, uskontokunnasta, koulutuksesta, terveydenhuollosta ja lapsen omaisuuden käytöstä. Yhteishuollossa kummallakin huoltajalla on oikeus saada tietoja lapsestaan viranomaisilta. (Koskela 2008, 26.) Yksinhuollossa ainoastaan toisella vanhemmalla on päätäntäoikeus lapsen kaikista asioista. Viranomaisella ei ole lupaa antaa lasta koskevia tietoja huollosta erotetulle vanhemmalle, ellei toisin ole sovittu. (Koskela 2008, 26.)

Suomessa yhteishuolto on keskeinen lainsäädännön ja ammatillisten käytäntöjen normi (Autonen-Vaaraniemi 2012, 110). Sekä Autonen-Vaaraniemi (2012, 110) että Tapola-Haapala ym. (2012, 104, 110) toteavat, että eron jälkeen suhteen säilyttäminen molempiin vanhempiin olisi lapsen kannalta tärkeää. Yhteishuoltajuus ei kuitenkaan itsessään paranna lasten asemaa, vaan ratkaisevaa on se, kuinka vanhemmat käytännössä jakavat vastuuta ja tekevät yhteisiä päätöksiä. Oikeudellisen yhteishuollon lisäksi puhutaankin tosiasiallisesta yhteishuollosta, jossa vanhemmat huolehtivat lapsistaan omissa kodeissaan ja viettävät paljon aikaa heidän kanssaan. Joskus nämä kaksi yhteishuoltajuuden käsitettä menevät sekaisin keskenään. (Hokkanen 2005, 23.) Sundvall-Piha (2015, 9) käsittelee samaa asiaa englanninkielisen termin co-parenting kautta. Termi kuvaa eronneiden vanhempien suhtautumista toisiinsa lasta koskevien asioiden hoidossa, eikä niinkään sitä, millaisiin juridisiin ratkaisuihin lapsen asioissa on päädytty.

Erossa vanhemmuus joutuu aina uudelleen arvioinnin kohteeksi (Autonen-Vaaraniemi 2012, 103). Eron yhteydessä vanhemmuus on jaettavissa, muttei lopetettavissa (Ensi- ja turvakotienliitto 2015; Niemelä & Kääriäinen 2008, 40).

Haastavaksi vanhemmuuden erotilanteessa tekee tasapainottelu lapsen tarpeiden ja entistä puolisoa koskevien tunteiden välillä (Autonen-Vaaranieniemi 2012, 103). Juuri vanhemmilla onkin keskeinen rooli siinä, miten lapset eron jälkeen voivat, kuinka ero heihin vaikuttaa ja säilyykö heidän suhteensa kumpaankin vanhempaan (Hokkanen 2005, 119 – 120). Vanhemmuus on tärkein eronneen perheen perheyttä jatkava tekijä (Kuronen 2003, 103), tosin eron myötä määritelmä siitä, keitä perheeseen kuuluu, saattaa muuttua ja siinä voi olla eroavaisuuksia myös perheen sisällä. Esimerkiksi äiti saattaa eron jälkeen laskea perheeseen kuuluviksi itsensä ja lapset, mutta lapset laskevat edelleen myös isän kuuluvaksi perheeseen, vaikka hän olisikin muuttanut pois perheen yhteisestä kodista. (Hokkanen 2005, 17 – 18.)

Sekä äidin että isän vahvaa sitoutumista ja osallistumista vanhemmuuteen on kuvattu jaetun vanhemmuuden käsitteellä. Käytännössä jaetun vanhemmuuden toteuttaminen edellyttää kummankin vanhemman osallistumista kotitöihin ja lastenhoitoon sekä tasapainoa perhe- ja työelämän välillä. Eron yhteydessä vanhemman rooli ja puolison rooli erottuvat toisistaan selkeästi. Vanhemmuussuhteiden uudelleenjärjestely eron jälkeen nojaa lapsen oikeuteen saada elatusta molemmilta vanhemmiltaan sekä oikeuteen rakentaa ja ylläpitää suhdetta kumpaankin vanhempansa. Vanhemman näkökulmasta kyse on lakisääteisestä velvollisuudesta huolehtia lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja elatuksesta. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38 – 41.)

Vanhemmuus voidaan jakaa sosiaaliseen, psykologiseen ja taloudelliseen vanhemmuuteen. Sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen kuuluu arkinen huolenpito ja läheisyys. Näiden kahden vanhemmuuden osan toteuttamisen vaatimuksena on lapsen säännöllinen tapaaminen. Taloudellinen vanhemmuus puolestaan tarkoittaa lapsen materiaalisista tarpeista huolehtimista. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38 – 41.) Edellä mainittujen käsitteiden lisäksi puhutaan biologisesta vanhemmuudesta, jossa vanhemmuus määritellään lapsen ja vanhemman biologisen suhteen, geeniperimän, avulla (Vilén (toim.) ym. 2010, 10).

Eron jälkeen vanhempien tulisi muistaa, ettei lasta tule käyttää viestinviejänä vanhempien välisissä asioissa. Lapsen ei tulisi myöskään joutua valitsemaan

puolta vanhempiensa väliltä, vaikka ero olisi riittäväkin. (MLL 2015.) Kun lapsi saa säilyttää puolueettoman suhtautumisen kumpaankin vanhempaansa, on hänen mahdollista keskittyä paremmin omaan eroprosessiinsa (Kianmaa 2011). Eron keskellä pois muuttavan vanhemman olisi hyvä pitää yhteyttä lapseen säännöllisesti puheluiden, tekstiviestien ja tapaamisten merkeissä, jotta lapselle välittyy tunne siitä, että hänestä edelleen välitetään ja häntä rakastetaan. Lupausten pitäminen on lapsille tärkeää. (Väestöliitto 2015.) Vanhempien olisi hyvä kertoa eropäätöksestään myös muille lapsen ympärillä oleville aikuisille, jotta hekin voisivat tukea ja tarkkailla lapsen selviytymistä vanhempien erosta (MLL 2015).

Ero on vanhemmallekin rankka kokemus ja keskellä raskasta eroprosessia tulisi muistaa pitää huolta myös omasta jaksamisesta. Jos omat voimat tuntuvat loppuvan, on tärkeää osata hakea apua omaan jaksamiseen ja vanhemmuuteen muualta. (Väestöliitto 2015.)

3.3 Miten eroa tulisi käsitellä lapsen kanssa?

Lapsen elämän yksi suurimmista haasteista on vanhempien parisuhteen päättyminen. Vanhemmat voivat omilla toimillaan joko helpottaa tai vaikeuttaa lapsen selviytymistä erosta. Mitä paremmin vanhemmat itse pystyvät erottamaan parisuhteen riidat ja vanhemmuuden toisistaan, sitä paremmin myös heidän lapsensa sopeutuvat eron jälkeiseen elämään. (Sundvall-Piha 2015, 6.)

Lasten sopeutumisen kannalta olennaista on, kuinka vanhemmat kertovat erosta lapsilleen (Sundvall-Piha 2015, 7). Erosta tulisi kertoa lapselle vasta sitten, kun kumpikin vanhempi on siihen valmis (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 89). Kertominen tulisi kuitenkin tehdä mahdollisimman ajoissa, jotta lapsikin tietäisi perheen tilanteen ja saisi riittävästi aikaa hyväksyä tosiasiat (Kianmaa 2011). Vanhempien tulisi tehdä kertominen yhdessä rauhallisena hetkenä, jolloin lapsella on aikaa käsitellä kuulemaansa rauhassa. Lapset ovat taitavia arvailemaan ja kuvittelemaan asioita ja mitä vähemmän asioista lapsille kerrotaan, sitä enemmän heidän mielikuvituksensa tuottaa selityksiä tapahtuneelle

(Nieminen & Kääriäinen 2008, 39). Erosta tulisikin kertoa lapselle rehellisesti, mutta eron johtaneita syitä tai eron aloitteellista osapuolta lapsen ei ole tarpeellista tietää (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 89).

Erosta kertomisen yhteydessä on tärkeää tehdä lapselle selväksi, että vanhemmuus jatkuu erosta huolimatta ja että lapsi tulee myös jatkossa tapaamaan kumpaakin vanhempaansa (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 89 – 91). Kun vanhempien yhteistyö erovanhemmuudessa toimii, kokee lapsi suhteensa kumpaankin vanhempaansa säilyvän turvallisena ja rakastettuna. Toimivaan yhteistyöhön kykenevät eronneet vanhemmat antavat lapselleen luvan rakastaa ja ikävöidä poissaolevaa vanhempaa ja lohduttavat lasta tämän surussa. (Sundvall-Piha 2015, 6.) Toimivasta yhteistyöstä huolimatta vanhempien eron jälkeen kahdessa kodissa asuminen saattaa lapsesta tuntua raskaalta ja hän tarvitseekin erityistä tukea ja huolenpitoa tavaroiden, vaatteiden, harrastusvälineiden ja koulukirjojen kanssa. Joitakin tavaroita kuten perusvaatteita ja hygienia- ja tarvikkeita olisikin hyvä olla kummankin vanhemman luona, jolloin lapsen ei tarvitse pakata kaikkea mukaan kulkiessaan vanhempiensa asuntojen välillä. (Niemi & Kääriäinen 2008, 41.)

Vaikka ero tuo aina mukanaan monia muutoksia koko perheelle, muutokset juuri lasten elämässä tulisi pyrkiä minimoimaan (Kiiänmaa 2011). Kun lapsen kanssa käydään läpi, mitä konkreettisia muutoksia ero tuo tullessaan lapsen elämään ja mitkä asiat säilyvät ennallaan, muutokset konkretisoituvat lapselle (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 89 – 91). Erosta kertomisen yhteydessä lapsen kanssa olisi hyvä käydä läpi muutosten lisäksi myös niitä asioita, jotka säilyvät ennallaan (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 91). Tuttujen rutiinien ylläpitäminen palauttaa lapsen luottamuksen vanhempiinsa sekä siihen, että hänestä huolehditaan jatkossakin.

Erossa lapset kokevat eri asiat ongelmallisina kuin vanhemmat. Vanhemmat pohtivat usein omaisuuden jakamista, lapsen tapaamisoikeuteen liittyviä kysymyksiä sekä omia loukatuksi tai hylätyksi tulemisen tunteitaan, kun taas lapsella hämmennystä aiheuttavat arkisten asioiden sujuminen kuten harrastuksiin kulkeminen tai lemmikeistä huolehtiminen. Lapsen arjesta huolehtiminen onkin

lapsen arvostamista keskellä eroprosessia. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 40 – 41.)

Eroprosessin aikana lasta tulisi kuulla altistamatta häntä kuitenkaan liiaksi aikuisten riidoille tai antamatta hänelle liian suurta vastuuta (Tapola-Haapala ym. 2012, 116). Kun lapsille annetaan mahdollisuus osallistua oman tulevaisuutensa suunnitteluun, he kokevat vähemmän epätoivon, uhman, masennuksen, syyllisyyden ja ahdistuksen aiheuttamaa emotionaalista traumaa vanhempiansa erosta (Niemelä & Kääriäinen 2008, 47). Käytännön asioissa lapsen näkökulma voitaisiin huomioida esimerkiksi mahdollisuutena tutustua etukäteen toisen vanhemman uuteen kotiin sekä keskustelemalla yhdessä siitä, kuinka lapsi voi pitää yhteyttä poissaolevaan vanhempaansa (Sundvall-Piha 2015, 7 – 8).

Vaikkei lapsi eron myötä voikaan enää asua samassa kodissa kummankin vanhempansa kanssa, on molempien vanhempien läsnäoloa lapsen elämässä kunnioitettava. Kummankin vanhemman olisi hyvä omalla tavallaan tuoda esille, että he haluavat lapsella säilyvän hyvän suhteen molempiin vanhempiinsa. Näin lapsi saa luvan olla vanhempiansa edelleen rakastama ja rakastaa heitä kumpaakin. (Sundvall-Piha 2015, 7 – 8.) Lapsen tulisi saada olla lapsi myös keskellä vanhempien eroprosessia. Vanhempien vastuuseen kuuluu huolehtia lapsesta ja hänen hyvinvoinnistaan eronkin hetkellä ja sen jälkeen sekä antaa tilaa myös lapsen tunteille. (Koskela 2009, 18.) Keskellä raskasta eroprosessia vanhempien tulisi muistaa pysähtyä myös lapsen huolen äärelle ja keskustella siitä (Niemelä & Kääriäinen 2008, 42). Vanhempien eron keskellä lapsi kaipaa kahdenkeskeistä aikaa vanhempiansa kanssa, sillä lapsella on usein paljon kysymyksiä vanhempiansa eroon liittyen ja niiden esittäminen voi viedä aikaa (Stolbow 2014, 217). Kun lapsi pääsee keskustelemalla määrittelemään huoltaan ja sen kokoa, on sekä lapsesta että vanhemmasta huojentavaa huomata, kuinka huolen koko pienenee ajan saatossa. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 42.)

Kiianmaa (2011) kirjoittaa artikkelissaan ”Selviytyvätkö lapset?” satujen merkityksestä vanhempien eron käsittelyssä lapsen kanssa. Vanhempien erotessa lapsi joutuu luopumaan monista asioista ja tarvitsee aikaa sekä tilaa näiden menetysten suremiselle. Kiianmaan mukaan vanhempi ei aina ole oikea henkilö

auttamaan lasta tässä tilanteessa, sillä lapsi ei välttämättä halua kuormittaa jo ennestään kuormittunutta vanhempaansa. Menetyksiä käsittelevät sadut, kuten Punahilkka sekä Hannu ja Kerttu, voivat olla apuna lapsen surun läpikäynnissä. Myös perheen vanhojen valokuvien katselu ja muisteleminen voivat toimia auttavina tekijöitä. (Kiiänmaa 2011.)

3.4 Kuinka ero vaikuttaa lapseen?

Lapset kokevat usein syyllisyyttä vanhempiensa erosta ja surevat sitä (Koskela 2009, 18). Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä helpommin hän selittää eron johtuvan itsestään, sillä lapsen maailmankuva on vielä hyvin minäkeskeinen (Ensi- ja turvakotien liitto 2015, 10; Kiiänmaa 2011). Vasta yhdeksänvuotias lapsi kykenee itsereflektiiviseen ajatteluun ja pystyy erottamaan asiat, jotka johtuvat hänestä ja asiat, jotka johtuvat muista. Tätä nuoremmat lapset eivät osaa erottaa omien tekojensa seurauksia vanhempiensa tekemisistä. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 40.) Lapsen syyllisyyden tunnetta vanhempi voi vähentää kertomalla lapselle, ettei ero ole hänen syytään. Asiaa on sanoitettava lapselle aina uudestaan ja uudestaan. (Kiiänmaa 2011.)

Syyllisyyden ja surun lisäksi lapsi voi vanhempien eron yhteydessä tuntea hämmennystä, pelkoa, ikävää, pettymystä, vihaa, helpotusta ja iloakin (Ensi- ja turvakotien liitto 2015). Pettymyksen tunteita ero voi aiheuttaa lapsessa siksi, että lapsi usein toivoo vanhempiensa rakastuvan uudelleen ja palaavan takaisin yhteen. Lapsi pettyy, kun nämä toiveet eivät toteudukaan. Lapsi saattaa myös olla vanhempiensa erosta vihainen, sillä hän saattaa eron myötä joutua luopumaan monista asioista ja mahdollisesti myös ihmissuhteista. Kun lapsi vähitellen oppii hyväksymään vanhempiensa eron, paha olo kuitenkin vähenee ja ilon tunne lisääntyy. (Ensi- ja turvakotien liitto 2015, 10.)

Toisinaan on myös tilanteita, jolloin vanhempien ero on lapselle helpotus. Lapset, jotka kokevat vanhempiensa eron helpotuksena, ovat saattaneet elää rikkonaista ja levotonta elämää. Tällöin vanhempien ero tuo eheytyksen mahdol-

lisuuden arkeen. Lapsen kielteiset ja kaipaavat tunteet kertovatkin jonkin hyvän olemassaolosta ja sen järkkymisestä. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 44 – 45.)

Kiianmaan (2011) mukaan vanhemmat kertovat toisinaan, etteivät heidän lapsensa ole puhuneet erosta ja he ovat päätelleet sen johtuneen siitä, ettei ero ole vaivannut lapsia. Tämä ei Kiianmaan mukaan kuitenkaan ole totta, vaan lapset joutuvat käymään erossa läpi luopumisprosessin, joka saattaa kestää kauemmin kuin aikuisilla, sillä lapset eivät aina koe saavansa tukea eron käsittelylle sen akuutissa vaiheessa. Ayalon ja Flasher (1997, 38) taas kirjoittavat, kuinka useat vanhemmat pitävät päätöksen erosta lapsiltaan salassa pitkäänkin ja päätyvät kertomaan pieniä valheita lasta suojellakseen. Tämä kuitenkin aiheuttaa lapselle vain enemmän hätää ja hämmennystä.

Vanhempien eron myötä tapahtuva perherakenteen purkautuminen aiheuttaa lapselle merkityskriisin, jossa hän joutuu pohtimaan uudelleen omaa paikkaansa ja kuulumistaan. Eron jälkeen lapsi joutuu rakentamaan suhteensa kumpaankin vanhempaansa uudelleen, eikä hän enää määrittele perhettä jaetun asumisen vaan jaettujen ihmissuhteiden kannalta. (Kauko 2014, 4.) Myös vanhempien uusista suhteista saattaa nousta uusia perheenjäsenehdokkaita, joiden kuulumista perheeseen lapset joutuvat pohtimaan (Hokkanen 2005, 17 – 18). Tilanne saattaa tuntua lapsesta sekavalta ja hänen voi olla hankalaa käsitellä, mitä perheessä tapahtuu ja miksi (Ensi- ja turvakotien liitto 2015, 10). Perheen ja kodin hajoaminen voi nostattaa lapsessa pelon myös oman elämän tuhoutumisesta. Lapsi voi reagoida muutokseen esimerkiksi äkillisellä shokkitilalla tai hallitsemattomalla pelolla tai raivolla. (Arajärvi 1999, 83.)

Tutusta ja turvallisesta luopuminen pelottaa lasta ja hänen perusturvallisuuden tunteensa voikin järkkyyä. Lapsesta voi tuntua, että mitä tahansa saattaa tapahtua ja hän miettii, hylkääkö vanhempi hänetkin. (Ensi- ja turvakotien liitto 2015, 10.) Lapsi saattaa tuntea olevansa yksin keskellä aikuisten kriisiä. Vanhempien erosta johtuva menetys voikin aiheuttaa lapselle enemmän tunnetta yksinäisyydestä kuin vanhemman kuolema. Lapsi voi tulkita eron vanhempien valinnaksi hylätä hänet, kun taas kuolema ei ole valintakysymys. (Kauko 2014, 3.)

Vastuu perheestä ja sen toimivuudesta on eronkin keskellä oltava vanhemmilla. Jos vanhemmat eivät kykene kantamaan vastuuta, lapsi voi joutua ottamaan ikäänsä nähden kohtuuttoman suuren vastuun pyrkiessään hoitamaan mahdollisesti sisaruksiaan ja joskus jopa vanhempiaan. Tällöin hänen oma kehityksensä vaarantuu, sillä voimavaroja sille ei enää ole. Jos vanhemmat riitelevät kotona paljon tai heillä ei muuten mene keskenään hyvin, lapsi voi ajatella heidän tarvitsevan hänen jatkuvaa läsnäoloaan. Lapsi pyrkii suojelemaan vanhempiaan ja uskoo, että asiat vanhempien välillä sujuvat paremmin, kun hän on paikalla. (Jarasto & Sinervo 1998, 83, 89.)

Selkeää vastausta kysymykseen siitä, miten ero vaikuttaa lapseen, ei kuitenkaan ole. Useimmat lapset kokevat eron yhteydessä lyhytkestoisen kriisin, mutta selviytyvät siitä hyvin. Osalla lapsista vaikeudet taas jatkuvat hyvinkin pitkään. Tosin tällaisissa tapauksissa perheen vaikeudet ovat usein alkaneet jo paljon ennen vanhempien eroa ja ero on vain yksi osasyitekijä monien joukossa. Tutkimusten mukaan eron kokeneilla lapsilla on enemmän käyttäytymis- ja tunne-elämän häiriöitä kuin ehjässä perheessä elävillä lapsilla. Ero on kuitenkin kaventunut kuin tutkimuskysymyksen asetteluun käytettäviin tutkimusmenetelmiin on kiinnitetty enemmän huomiota. Sinkkonen (2005) on tuonut esille myös näkökulman, jonka mukaan lasten pitkään jatkuneet ongelmat eivät johtuisikaan itse erosta vaan ennemminkin aiemman liiton riitaisuudesta. Usein lopullinen ero onkin vain osa tapahtumaketjua, joka on perheessä alkanut jo paljon aikaisemmin. (Sinkkonen 2005, 125 – 126.)

Lapsen ikä, persoonallisuus ja kasvuhistoria vaikuttavat lapsen selviytymiseen vanhempien erosta. Alle kouluikäiset lapset näyttävät usein tunteensa suoraan ja heidän käytöksensä saattaa taantua ikäistänsä nuoremman tasolle. Kouluikäisten lasten saattaa olla vaikea keskittyä koulussa ja he saattavat paeta perheen ongelmia kaveripiiriinsä. Nuoriin ero saattaa vaikuttaa itsenäistymisongelmilla. (Taskinen 2005, 138 – 140.) Tytöt oireilevat yleensä ahdistumalla ja masentumalla, kun taas poikien ahdinko näkyy usein aggressiivisuutena ja käytösongelmina. Joidenkin tutkimusten mukaan vanhempien ero on erityisen haitallista alle kouluikäisille pojille, sillä ero merkitsee usein isän lähtemistä kotoa ja

juuri tässä vaiheessa pojat tarvitsevat isäänsä kipeästi. Tytöt taas joutuvat usein kestäämään oman ahdinkonsa yksin, sillä heidän ahdistuneisuutensa ja depressionsa jää usein aikuisilta huomaamatta. (Sinkkonen 2005, 127.)

Erosta selviävät parhaiten lapset, joilla on luonteva, luotettava ja jatkuva suhde kumpaankin vanhempaansa ja joita on pidetty ajan tasalla läpi eroprosessin ja heidän omaa tilannettaan eron jälkeen on selitetty heille konkreettisesti. Erosta selviävät paremmin myös sellaiset lapset, joiden tunteet on huomioitu ja joiden vanhemmilla ja sukulaisilla on kohteliaat välit, eivätkä he kritisoi toista vanhempaa tai hänen uutta kumppaniaan lapsen kuullen. Vanhempien keskinäinen yhteistyö on vaikuttavampi asia lapsen sopeutumisen kannalta kuin kummankaan vanhemman yksilöllinen suhde lapseen. (Taskinen 2005, 147.)

4 PERHETYÖ LAPSIA JA VANHEMPIA TUKEMASSA

4.1 Perhetyön eri muodot

Kehittämistyömme toteutui yhdessä Raision kaupungin perhetyöntekijöiden kanssa, mistä syystä työmme ensisijainen kohderyhmä olivat perhetyön asiakasperheet. Kehittämistyömme alkupuolella sosiaalihuoltolain (1301/2014) uudistuksen myötä perhetyö muutti muotoaan. Huhtikuun 1. päivästä 2015 alkaen perhetyö ei ole enää vaatinut lastensuojelun asiakkuutta eikä siis ole lastensuojelulain mukainen avohuollon tukitoimi, vaan se siirtyi osaksi yleisiä sosiaalipalveluja. Perhetyö on palveluna kuntalaiselle maksutonta, suunnitelmallista sekä kokonaisvaltaista ja pitkäjänteistä lapsiperheiden tukemista. Sen yhtenä tavoitteena on lapsiperheiden omien voimavarojen ja elämänhallinnan tukeminen arjessa. Perhetyötä voidaan kuitenkin edelleen järjestää lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle ja perheelle. Tällöin perhetyö on tehostettua perhetyötä. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Erilaiset lait ja asetukset vaikuttavat vahvasti perhetyön taustalla. Esimerkiksi valtion ja kuntien kohdentamat määrärahat määrittävät ja ohjaavat muun muassa sen, mihin yhteiskunnalla on varaa ja mihin työmuotoon perhetyö painottuu: ehkäisevään, kriisi- vai korjaavaan perhetyöhön. (Rönkkö & Rytönen 2010, 31.) Lainsäädäntö perhetyön taustalla sisältää puolestaan seuraavat lait: sosiaalihuoltolaki 1301/2014, lastensuojelulaki 417/2007, laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, laki lasten kanssa työskentelevien rikostauttan selvittämisestä 14.6.2002/504, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812, hallintolaki 6.6.2003/434 sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimus.

Perhetyö on lasten ja perheiden kanssa tehtävää monimuotoista ja moniammatillista yhteistyötä, jossa apu viedään heidän lähelleen, kotiin (THL 2015). Bronfenbrennerin ekologinen teoria huomioi lapsen kehittyvän vuorovaikutuksessa erilaisten kasvuympäristöjen kanssa. Näiden ympäristöjen ajatellaan koostuvan

sisäkkäin rakennetuista järjestelmistä, joita Bronfenbrenner nimittää mikro-, meso-, ekso- ja makrosysteemeiksi. Lapsen koti kuuluu tämän ekologisen teorian mikrosysteemiin. (Karila (toim.) ym. 2001, 204, 207 – 208.) Ekologisessa teoriassa koti siis tunnustetaan yhtenä lapsen tärkeänä kasvuympäristönä, mistä syystä on erityisesti lapsen kannalta tärkeää, että perhetyötä tapahtuu juuri lapsen kotona.

Koko perheen kanssa työskentelyä voidaan perustella esimerkiksi systeemisen teorian avulla. Perheen ymmärtäminen systeemiksi kuvastaa sitä, kuinka perheen sisällä jokainen yksittäinen perheenjäsen vaikuttaa toiseen ja kaikki vaikuttaa kaikkeen (Rönkkö & Rytönen 2010, 89). Rönkön ja Rytöksen (2010, 38) mukaan taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että ainoastaan yksilöä hoitamalla muutosta ei tapahdu, sillä perheen toimintatavat ja kulttuuri ovat sidoksissa yksilön ongelmiin. Näin ollen muutosta pyritään siis saamaan aikaan koko perheessä ja sitä kautta vaikuttamaan yksittäiseen perheenjäseneseen. Samanlainen ajatus on myös perhetyön keskeisen periaatteen, perhelähtöisyyden, taustalla. Perhelähtöisessä työskentelyssä painottuvat perheenjäsenet yksilöinä, mutta myös perheen kohtaaminen kokonaisuutena. Perhelähtöisyydenkin mukaan perhe muodostuu sen jäsenten välisistä suhteista ja perheessä kaikki vaikuttaa kaikkeen. Sekä systeemiseen teoriaan että perhelähtöisyyteen pohjautuen voitaisiin siis ajatella, että lapsen edun toteutumiseksi vanhempien erotessa tulisi työskennellä jokaisen eroa koskevan perheenjäsenen kanssa, sillä muutos yksittäisesäkin perheenjäsenessä tai perheenjäsenten välisissä suhteissa vaikuttaa muihin perheenjäseniin ja heidän keskinäisiin suhteisiinsa. Muutos vaikuttaa siis koko perhetilanteeseen. (Järvinen ym. 2007, 24.)

Perhelähtöisyyden toteutumiseksi on ymmärrettävä, että perhe on käsitteenä ongelmallinen määritellä, koska se on aika-, kulttuuri- ja oikeustilasidonnainen (Koskela 2008, 7). Nykyisin perheratkaisuja pidetään jokaisen henkilökohtaisena elämäntapavalintana ja perinteisen ydinperheen rinnalle on tullut kirjava joukko monimuotoisia perheitä. Perinteisen ydinperheen lisäksi puhutaan adoptioperheistä, kahden kulttuurin perheistä, lapsen kuoleman kohdanneista perheistä, sijaisperheistä, sateenkaariperheistä, tahatonta lapsettomuutta koke-

neista perheistä, monikkoperheistä, leskiperheistä, uusperheistä ja yhden vanhemman perheistä (Monimuotoiset perheet 2015).

Perhelähtöisyyden rinnalla perhetyötä ohjaavia keskeisiä periaatteita ovat asiakaslähtöisyys ja lapsilähtöisyys. Asiakaslähtöisyys ilmenee esimerkiksi perheenjäsenten aitona kuuntelemisena ja kunnioittamisena. Lapsilähtöisyys perhetyön keskeisenä periaatteena puolestaan korostaa lapsen näkökulman huomioimista ja lapsen kanssa työskentelyä perhetyössä. Lapsen kanssa työskentely tarkoittaa lapsen kuuntelemista kaikissa häntä koskevissa tärkeissä asioissa lapsen ikä- ja kehitystason mukaisesti. Järvinen ym. (2007) kirjoittavat, että lapsilähtöisyys voi liiallisuudessaan herättää kritiikkiä sekä huolta vanhempien tarpeiden ohittamisesta. Lapsilähtöisyys perhetyössä ei kuitenkaan tarkoita vanhempien ja heidän tarpeidensa unohtamista ja sulkemista työskentelyn ulkopuolelle, vaan perhetyön yhteisen tavoitteen löytyminen helpottuu, kun asiaa tarkastellaan yhdessä lapsen kannalta. Lapsen etu voi harvoin toteutua ilman vanhempia, sillä lapsen hyvinvointi on vielä riippuvainen koko perheen hyvinvoinnista. (Järvinen ym. 2007, 18, 28 – 29.)

Perhetyön työmuotoja voidaan jaotella sen painopisteiden mukaan ehkäisevään perhetyöhön, kriisiperhetyöhön sekä korjaavaan perhetyöhön. Ehkäisevän perhetyön tarkoituksena on pitää yllä ja lisätä ihmisten hyvinvointia sekä ennaltaehkäistä perhetilanteiden kriisiytymistä. Ehkäisevä perhetyö työmuotona on neuvontaa ja opastusta. Tällöin tarkoituksena on löytää tukimuotoja, joilla tuetaan perhettä arjessa sekä tunnistaa mahdolliset alkavat ongelmat ja ehkäistä niiden vaikeutumista keskustelemalla niistä perheen kanssa. (Rönkkö & Rytönen 2010, 32.) Perhetyöntekijä toimii moniammatillisessa yhteistyössä muiden sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa ja auttaa perheitä löytämään ja hyödyntämään sekä läheisverkostoja että palveluverkostoja (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 35). Muita yleisiä ehkäisevän perhetyön työmuotoja ovat esimerkiksi äiti-lapsikahvilat, vertaisryhmätoiminta, harrastusryhmät, erilaiset lastenryhmät ja eroryhmät. (Rönkkö & Rytönen 2010, 31.)

Neuvolan yhteydessä toimiva neuvolan perhetyö keskittyy ehkäisevään perhetyöhön. Työn painopisteitä ovat erityisesti vanhemmuuden tukeminen sekä lap-

sen ja perheen psykososiaalisen hyvinvoinnin edistäminen. Siihen kuuluu lisäksi perhevalmennusta ja vanhemmuutta tukevia vertaisryhmiä. Kasvatus- ja perheneuvoloiden tarjoama perhetyö liittyy lapsiperheiden erilaisiin elämän kriisi- ja ongelmatilanteisiin. Tällaisia tilanteita ovat useimmiten lapsen ongelmiin, perhe- ja parisuhdeongelmiin tai perheasioiden sovitteluun liittyvät tilanteet. Kasvatus- ja perheneuvoloissa työskentelee usein moniammatillinen työryhmä, joka sisältää ainakin sosiaalityöntekijän, psykologin sekä psykiatrin. (Vilén (toim.) ym. 2010, 29 – 30.) Esimerkiksi juuri vanhempien ero lapsiperheessä on tällainen elämän kriisitilanne.

Kriisiperhetyö keskittyy jo kriisiytyneisiin perhetilanteisiin, jotka useimmiten aiheutuvat äkillisestä muutoksesta, kuten perheenjäsenen yllättävästä ja vakavasta sairaudesta, onnettomuudesta tai taloudellisen tilanteen vaikeutumisesta. Kriisiperhetyö on täsmätukea ja kuntoutusta tarkasti määriteltyyn ongelmaan sekä siitä selviytymisen tukemista. Kriisiperhetyössä avun sisällöstä, toimintavoista ja kestosta on neuvoteltava perheen kanssa. (Rönkkö & Rytönen 2010, 33 – 34.)

Korjaava perhetyö tai kuntouttava perhetyö on lapsiperheiden tukemista ja kuntouttamista haastavissa elämäntilanteissa, jotka voivat liittyä muun muassa perheen elämäntapaan tai vanhempien kykyyn huolehtia lapsistaan ja heidän turvallisuudestaan. Korjaava perhetyö on yleensä lastensuojelullista, suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jonka aloittaminen vaatii lastensuojelun sosiaalityöntekijän lähetteen. Korjaava perhetyö voi olla perheen tukitoimien tarpeen selvitystä, lastensuojelutarpeen arviointia tai perheen tilanteen pahenemisen pysäyttämistä, avohuollon tukitoimia tai jälkihuoltoa, kuten huostaanoton purkamista. (Rönkkö & Rytönen 2010, 34.)

4.2 Perhetyön prosessi

Perhetyö kulkee prosessinomaisesti aloitusvaiheen, perheen tilanteen ja tuen tarpeen arvioinnin, työn suunnittelun ja toteutuksen kautta lopetusvaiheeseen. Perhetyön aloitusvaiheessa perhetyön tarve tai huoli ilmenee. Sen ilmaisijana

voi olla joku perheenjäsenistä, mutta usein se on kuitenkin joku perheen kanssa kontaktissa ollut työntekijä, kuten neuvolan terveydenhoitaja tai sosiaalityöntekijä. (Järvinen ym. 2007, 74 – 76.) Huolen huomannut työntekijä esittelee perhetyön tukitoimena perheelle (THL 2015).

Perhetyön seuraavassa vaiheessa arvioidaan perheen tilanne ja tuen tarve. Työntekijä toimii koollekutsujana ja arviointi tapahtuu useimmiten perheen kotona tai työntekijän omassa toimipisteessä. Tapaamiseen voivat perheenjäsenten ja perhetyöntekijän tai työntekijäparin lisäksi osallistua perheen kanssa työskentelevät muut työntekijät, kuten esimerkiksi sosiaalityöntekijä. Perhetyön lähtökohtana ovat ne asiat, joihin vanhemmat ensisijaisesti toivovat muutosta ja tukea. Työntekijän näkökulmasta perheen avuntarve saattaa olla jokin muu kuin perheen itsensä ilmaisema, mutta on tärkeää huomata ja kunnioittaa perheen omaa toivetta ja käynnistää työskentely juuri perheelle tärkeästä asiasta, jotta perheelle välittyy kokemus kuulluksi tulemisesta. (Järvinen ym. 2007, 77.)

Työn toteutusvaiheessa laaditaan perhetyön suunnitelma perheen palveluntarpeeseen perustuen. Suunnitelmassa sovitaan perhetyön tavoitteista, sisällöstä, menetelmistä ja vastuista sekä arvioinnista. Työskentelyn tavoitteet tulevat perheeltä itseltään, ensisijaisesti vanhemmilta. Perhetyöntekijän tulee kuitenkin auttaa työn tavoitteiden määrittelyssä. Samalla suunnitellaan perhetyön toteutus: kuinka usein ja missä tapaamiset toteutuvat, mihin aikaan päivästä ne tapahtuvat ja kuinka pitkiä ne ovat. Toteutus suunnitellaan yksilöllisesti jokaisen perheen oman tilanteen, tuen tarpeen ja tavoitteiden mukaisesti. (Järvinen ym. 2007, 78 – 79.) Suunnitelmaa tehtäessä on hyvä puhua jo etukäteen perhetyön lopettamisesta ja lopetukseen liittyvästä arviointipalaverista, sillä suunnitelmallisuus on tärkeää myös työn lopetusvaiheessa (THL 2015).

Kun tehtyä suunnitelmaa lähdetään toteuttamaan, tärkeäksi tekijäksi nousee perheen ja työntekijän välisen luottamuksellisen suhteen syntyminen. Syntynyt luottamus voi rohkaista vanhempia ja muitakin perheenjäseniä ottamaan esille salaisuuksia ja huolia sekä käsittelemään niitä perhetyöntekijän kanssa. On myös huomattavaa, että työn tavoitteet voivat muuttua perhetyön toteutuksen aikana. Perhetyöntekijä käykin perheen kanssa jatkuvaa arviointia ja keskustel-

lua, jolloin yhdessä tehty suunnitelma täsmentyy ja muuttaa muotoaan tarkoituksenmukaisemmaksi. Perhetyöntekijän on toteutusvaiheessa erityisen tärkeää kirjata työskentelyn eteneminen ja yhteistyön toteutuminen. (Järvinen ym. 2007, 79 – 80.)

Kun perhetyön tavoitteet on saavutettu, on tapaamisia aiheellista hiljalleen vähentää ja päättää kokonaan. Perhetyön päättämisestä on tärkeää neuvotella ajoissa yhdessä perheen kanssa ja sen tulisi tapahtua perheelle sopivassa vaiheessa. Päätösvaiheessa perheelle tarjotaan usein myös mahdollisuus ottaa uudelleen yhteyttä, mikäli sellainen tarve nousee. (Järvinen ym. 2007, 81 – 82.)

4.3 Perhetyö eroperheessä

Perhetyötä voidaan jaotella sen sisältöjen mukaan (Rönkkö & Rytönen 2010, 27). Tällöin perhetyö voi olla kodin arjen hallintaa ja toimintakyvyn tukemista, parisuhteen ja vanhemmuuden tukemista, lasten hoidossa ja kasvatuksessa ohjaamista, lapsen edun turvaamista, perheen vuorovaikutustaitojen tukemista ja perheen sosiaalisen verkoston ylläpitämistä ja vahvistamista. (Järvinen ym. 2007, 85.) Kaiken perhetyön perusta ja lähtökohta on lapsen edun turvaaminen, joka tarkoittaa käytännössä perheen kanssa työskentelevän ammattihenkilön vastuuta lapsen oikeuksien toteutumisesta lastensuojelulain sekä lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta mukaisesti. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361)

Sellaisissa perheissä, jossa vanhemmat ovat eroamassa tai eronneet, perhetyö voi olla esimerkiksi kodin arjen hallintaa ja toimintakyvyn tukemista, parisuhteen ja vanhemmuuden tukemista sekä lapsen edun turvaamista. Kodin arjen hallinta on merkittävä osatekijä perheen elämönhallinnassa. Elämönhallinta on sisäinen voimavara, joka käsittää tunteet mahdollisuuksista ja kyvyistä vaikuttaa omaan elämäänsä sekä sopeutua erilaisiin tilanteisiin. Arjen pyörittäminen tuo perheen elämään ennakoitavuutta, jatkuvuutta ja turvallisuutta, jotka yhdessä muodostavat perheenjäsenille kokemuksen siitä, että arkipäivän asioihin on mahdollista vaikuttaa. Arjen turvallisuus ja säännöllisyys on tärkeää erityisesti lasten hyvin-

voinnin kannalta. Jos perheessä ei ole selkeää päivärytmiä, lapset reagoivat siihen usein muuttamalla levottomiksi. (Järvinen ym. 2007, 84 – 87.)

Kun perhettä kohtaa kriisi, kuten vanhempien ero, vanhempi väsyä ja voi olla masentunutkin. Kriisin keskelläkin vanhemman odotetaan selviytyvän arkisista asioista kuten perheen ruokataloudesta, pyykkihuollosta, siisteydestä, lasten hoidosta ja omien asioiden hoitamisesta. Monet arjen asiat jäävät kuitenkin helposti suorittamatta ja vanhemman rooliin liittyvät velvollisuudet hoitamatta. Kun arjen hallinnassa on ongelmia, voi koko perheen hyvinvointi olla vaakalaudalla. Lapsen kannalta olisi kuitenkin tärkeää, että arki jatkuu säännöllisenä ja koti pysyy turvallisena paikkana, jossa vanhemman käyttäytyminen on ennakoitavissa. Erityisesti kriisin keskellä lapsi tarvitsee kokemuksen siitä, että hänestä pidetään huolta. (Järvinen ym. 2007, 84 – 88.)

Perhetyöntekijän tehtävä eroperheiden kanssa työskenneltäessä voi olla esimerkiksi keskusteluin auttaa vanhempaa ymmärtämään päivittäisten rutiinien merkitys lapsen turvallisen kehityksen ja myös vanhemman oman jaksamisen näkökulmasta. Perhetyöntekijä neuvoo vanhempia ottamaan lapsen tarpeet huomioon kriisin keskelläkin. Konkreettisesti perhetyö voi olla eroperheessä esimerkiksi lapsen ja kodin hoitoa sekä vanhemman tukena olemista kunnes tilanne selkiytyy. (Järvinen ym. 2007, 87 – 88.) Keskustelu ja vanhemman ohjaaminen perheen ongelmissa toteutuvat luontevasti arkisen tekemisen ohella (Hurtig 2003, 28). Työntekijältä vaaditaan tilanteessa hienotunteisuutta ja herkkyyttä sekä ymmärrystä siitä, että jokainen perhe elää arkea omalla tavallaan ja että arvot, joihin arki perustuu, voivat olla erilaiset kuin työntekijän omat. Perhetyöntekijän tehtävänä on edesauttaa lapsen hyvinvoinnin turvaavaa perheen elämäntapaa. (Järvinen ym. 2007, 87 – 88.)

Eroperheissä perhetyö voi olla myös parisuhteen ja vanhemmuuden tukemista. Parisuhteen ja liiton ongelmat näkyvät koko perheen hyvinvoinnissa. Parisuhteen ja vanhemmuuden yhteensovittaminen on haastava tehtävä, joka edellyttää toimimista samanaikaisesti sekä puolisona että vanhempana. Toimiva parisuhde luo edellytyksiä myös toimivalle vanhemmuudelle, mutta toisaalta on huomioitava, että hyvää vanhemmuutta voi olla myös ilman hyvää parisuhdetta.

Perhetyöntekijällä on oma käsityksensä hyvästä tai riittävästä vanhemmuudesta ja vanhemmalla omansa. Perhetyöntekijän omien käsitysten tiedostaminen on tärkeää erityisesti lastensuojeluperheissä työskenneltäessä, kun vanhemmuus on muutenkin asetettu kyseenalaiseksi viranomaisten toimesta. Kun perhetyö keskittyy vanhemmuuden tukemiseen, työntekijän on tietoisesti pidettävä mielessään tilanteen arviointi lapsen tarpeista käsin. Perhetyöntekijän tehtävänä on keskustella vanhemman kanssa muun muassa siitä, millaista vanhemmuutta lapsi tarvitsee ja millaista vanhemmuutta hän tällä hetkellä saa. (Järvinen ym. 2007, 88, 90 – 94.)

5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS

5.1 Kehittämistyössä käytetyt menetelmät

Kehittämistyössä käytettävät menetelmät valitaan sen mukaan, millä menetelmällä päästään parhaisiin tuloksiin ja mitkä menetelmät vastaavat parhaiten kehittämistyölle asetettuihin kehittämistavoitteeseen ja tehtävään. Kehittämistyötä tehdessä voidaan soveltaa sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia menetelmiä, mutta niitä ei kannata ilman kunnan perusteluja sekoittaa keskenään samaan kehittämistyöhön tai ainakaan yhden kehittämistyöntekijän käytettäväksi. Tällöin riskinä on, ettei mitään ole tehty riittävän vakuuttavasti. (Anttila 2007, 104 – 105.)

Oman kehittämistyömme tavoitteena oli kehittää Raision kaupungin lastensuojelun perhetyössä eroperheiden lasten kanssa tehtävää työtä. Kehittämistehtävänäme oli suunnitella uusi eroperheiden lasten kanssa käytettävä erotyön väline lastensuojelun perhetyöntekijöiden käyttöön. Kehittämistyömme tuotokselle asetettiin tavoitteeksi lapsen parempi huomioonottaminen keskellä vanhempien eroprosessia. Tavoitteisiin pyrimme hyödyntämällä kvalitatiivisia kehittämismenetelmiä. Seuraavaksi esittelemme käyttämämme menetelmät.

Alkukartoitus

Kehittämistyön tekeminen aloitetaan alkukartoituksella. Alkukartoituksessa tutustutaan aiheesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin ja hankkeisiin, perehdytään aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen sekä keskustellaan valitusta aiheesta sen kohderyhmän kanssa. Alkukartoituksen pohjalta täsmennetään kehittämistyön idea ja tavoitteet sekä rajataan se omiin resursseihin sopivaksi. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 27.) Lähtötilanteen kartoituksessa erityisen tärkeää on kehittämistyön kohteen rajaaminen ja määrittely (Kananen 2012, 55).

Oman kehittämistyömme tekemisen aloitimme perehtymällä aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen sekä aiempiin hankkeisiin ja tutkimuksiin. Aiheeseen perehtymisen jälkeen ideoimme kehittämistyön tuotosta perheneuvolan sosiaalityöntekijän ja lastensuojelun perhetyöntekijän kanssa. Alkukartoituksen pohjalta teimme kehittämistyön suunnitelman.

Ryhmähaastattelu

Ryhmähaastattelussa osallistujien reagoiminen toisten puheenvuoroihin omilla vastauksilla ja kommentilla johdattelee keskustelua jatkuvasti eteenpäin. Haastattelun tavoitteena on saada aikaan yhteinen tilanne, jossa osallistujat keskustelevat siitä, miten he ymmärtävät joitakin asioita, millaisia kokemuksia heillä on ja kuinka he suhtautuvat eri asioihin. (Tilastokeskus 2015.) Ryhmähaastattelussa haastateltavat joutuvat perustelevaan vastauksiaan tarkemmin kuin tavanomaisessa haastattelussa ja samalla voidaan seurata, kuinka ihmiset muodostavat ja kehittävät ajatuksiaan. Tämän avulla voidaankin saada uusia näkökulmia käsiteltävään asiaan. Ryhmähaastattelun etu tavanomaiseen haastatteluun verrattuna on myös se, että siinä haastateltavat eivät ole kahden kesken haastattelijan kanssa, vaan kohtaavat hänet ikään kuin vapaammassa ympäristössä.

Usein ryhmähaastattelua käytetään tilanteissa, joissa haastateltavilla on yhteisiä työpaikka- tai opiskelukokemuksia tai jossa kaikki ryhmän jäsenet ovat kiinnostuneita muiden esimerkiksi käsityksistä ja suunnitelmista. Toisena vaihtoehtona on tilanne, jossa hyvin erilaisin käsityksin olevat ihmiset kootaan yhteen keskustelemaan keskenään. (Anttila 2007, 126.) Ennen haastattelua tulisi pohdita ryhmässä haastateltavien määrää, jotta haastattelusta saadaan paras mahdollinen tulos. Usein 2 – 3 henkilöä on sopiva koko ryhmähaastatteluun. (Hirsjärvi ym. 2009, 210 - 211.) Hyvin järjestetyssä ryhmähaastattelussa sen osallistujilla on mahdollisuus kuunnella toisten puheenvuoroja ja samalla saada niistä kimmokkeita omia ajatuksia ja puheenvuoroja varten (Anttila 2007, 126).

Ryhmähaastattelua hyödynsimme selvittäessämme lastensuojelun perhetyöntekijöiltä kehittämistyön lähtökohtia sekä toiveita kehittämistyömme tuotosta koskien. Haastatteluun osallistui kaikki kolme lastensuojelun perhetyöntekijää. Haastattelu toteutettiin lastensuojelun neuvotteluhuoneessa. Se oli kestoltaan noin tunnin pituinen. Toinen meistä toimi haastattelijana ja toinen kirjoitti muistiota haastattelusta. Osallistuimme molemmat kuitenkin haastattelun pohjalta syntyneeseen keskusteluun. Haastattelun tuloksia hyödynsimme kehittämistyön tuotosta suunnitellessa.

Dialoginen keskustelu

Dialogista keskustelua voidaan käyttää työyhteisössä siinä tilanteessa, kun halutaan selvittää työntekijöiden niin kutsuttua hiljaista tietoa. Hiljainen tieto on henkilökohtaista, puhumatonta, kokemuksellista ja tilannesidonnaista tietoa, joita hyödynnämme joka päivä joko tiedostaen tai tiedostamatta. Sitä on yleensä vaikeaa ilmaista, koska se on syvästi sidoksissa ihmisen toimintaan ja kokemukseen sekä omiin arvoihin ja emootioihin. Ilmaisun haasteellisuudesta huolimatta hiljaista tietoa on mahdollista saada esiin ja jakaa. Tämä vaatii aikaa ja turvallista tilaa sekä kasvokkain kohtaamista erilaisia dialogisia menetelmiä käyttäen. (Koskimies ym. 2012, 9.)

Dialogista keskustelua hyödynsimme pelin sisältöä ja toteutustapaa suunniteltaessa. Sen avulla pyrimme selvittämään millaiset työvälitteet perhetyössä toimivat parhaiten. Pelin sisältöä tehdessä hyödynsimme työntekijöiden kokemusta eroperheiden kanssa työskentelystä. Suurin osa toimeksiantajamme kanssa pitämistä palavereista olivat sekoitus dialogista keskustelua ja arviointia.

Kriittinen reflektio

Kehittämistyötä tehdessä kyky reflektoida sekä omaa että muiden toimintaa on ensiarvoisen tärkeää. Kyvyllä reflektoida tarkoitetaan sellaista mielen toimintaa, jossa käännetään omiin ajatuksiin, pohditaan tekoja ja niiden seurauksia sekä

perustellaan omia toimia. Reflektioon liittyy epäilevä, hämmästelevä, päätöksentekoa pitkittävä ja uusia näkökulmia metsästävä tutkiva mieli. Reflektointia voi tapahtua ilman keskustelukumppania, mutta se on usein helpompaa yhdessä toisen ihmisen kanssa. Kehittämistyölle tyypilliseen reflektioon liittyy kolme vaihetta: tunnistetaan kokemus, tunnistetaan tunteet ja arvioidaan kokemukset. Ensimmäisessä vaiheessa tunnistetaan selvästi erottuvia tapahtumia. Toisessa vaiheessa tunnistetaan niiden erilaiset muodot, myönteiset ja kielteiset tunteet ja pohditaan niiden merkitystä kehittämistyön kokonaisuuden kannalta. Kolmannessa vaiheessa kokemuksia arvioidaan sekä fakta- että tunnetasolla kehittämistyölle asetettujen tavoitteiden valossa. (Anttila 2007, 56 – 60.)

Reflektio voidaan jakaa sisäiseen ja yhteisölliseen reflektioon. Tässä kehittämistyössä hyödynsimme yhteisöllistä reflektiota. Yhteisöllisessä reflektiossa tuodaan esille erilaiset mielipiteet sekä väitteiden ja tietojen perustelut ryhmän kriittisesti tarkasteltavaksi. Se on arviointiprosessi, joka antaa osallistujilleen tilaisuuden kehittää näkemyksiään eteenpäin. Samalla se toimii suunnittelutyön seuraavana askeleena. (Anttila 2007, 56 – 60.)

Yhteisöllistä reflektiota arvioinnin menetelmänä hyödynsimme perhetyöntekijöiden kanssa pitämässämme palavereissa dialogisen keskustelun rinnalla. Toimme palaveriin tuottamaamme materiaalia toimeksiantajan arvioitavaksi ja palaverien jälkeen muokkasimme niitä saadun palautteen mukaisesti.

Kokeileva toiminta

Jotta näkisimme miten kehittämämme peli toimii käytännössä, kokeilimme sitä aidossa asiakastilanteessa. Kehittämistyössä kokeilevalla toiminnalla ei niinkään pyritä tuloksen todeksi vahvistamiseen, vaan ensisijaisesti tuloksen hyväksymiseen (Anttila 2008, 5). Kokeilussa tarkoituksena oli nähdä miten tuotos toimii asiakasryhmän kanssa käytännössä. Samalla myös kokeilussa mukana ollut perhetyöntekijä sai käsityksen pelin toiminnasta käytännössä.

5.2 Kehittämistyön eteneminen konstruktivistisen mallin mukaan

Kehittämistyön konstruktivistisessa mallissa yhdistyvät lineaarinen malli ja spiraalimalli. Linearisessa mallissa työskentely etenee suoraviivaisesti tavoitteen määrittelystä suunnitteluun, toteutukseen, prosessin päättämiseen ja arviointiin. Spiraalimallissa työskentely kuvataan jatkuvana syklinä, jossa perustelu, organisointi, toteutus ja arviointi muodostavat kehän. Konstruktivistinen malli hyödyntää lineaarisen mallin etenemistä työvaiheittain, mutta siinä korostetaan myös reflektiivisyyden merkitystä työskentelyn jokaisessa vaiheessa spiraalimallin tapaan.

Konstruktivistisen mallin mukaisesti kehittämistyömme ensimmäinen työvaihe oli aloitusvaihe. Aloitusvaiheessa selvitettiin kehittämistyön tarve ja päätettiin alustavasta kehittämistehtävästä sekä mukana olevista toimijoista. (Salonen 2013, 16.) Raision kaupungin perhepalveluiden työntekijät ylläpitivät listaa, johon he keräsivät kehittämis- ja tutkimustyön aiheeksi sopivia asioita. Kehittämisprosessin aloitusvaiheessa tutustuimme tähän listaan ja valikoimme siitä itsellemme aiheen oman mielenkiintomme mukaan. Lapsiperheiden kanssa tehtävän erotyön kehittämisen valikoimme aiheeksi, sillä koimme asian käsittelemisen olevan hyödyllistä oman ammatillisen kasvumme kannalta vanhempien eroamisen yleisyyden takia.

Aloitusvaiheessa tärkeää oli valitun aiheen rajaaminen sekä työhön liittyvien asioiden kirjaaminen (Salonen 2013, 17). Aiheen valinnan jälkeen lähdimmekin rajaamaan sitä yhdessä perheneuvolan sosiaalityöntekijän kanssa, jolta idea erotyön kehittämisestä alun perin oli tullut. Häneltä oli peräisin myös ajatus suunnata työn tekeminen lastensuojelun perhetyöhön. Tutustuimme aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen ja siitä tehtyihin hankkeisiin sekä pidimme aloituspalaverin (Liite 1), johon osallistui neuvolan sosiaalityöntekijä ja lastensuojelun perhetyöntekijä. Palaverissa lähdimme ideoimaan kehittämistyön tuotosta sekä sovimme, kuinka pidämme yhteyttä kehittämistyössä mukana olevien toimijoiden kanssa. Palaverin tuloksena syntyi ajatus oppaasta, johon koottaisiin Raisiolaisille eroperheille tarkoitettuja palveluja, kirjallisuuslistaa eroteemaa käsitte-

levistä lastenkirjoista sekä perhetyöntekijöille hyödyllisiä erotyön menetelmiä. Toiveena oli lisäksi tuoda perhetyöntekijöiden käyttöön jokin uusi erotyön väline. Heti ensimmäisestä palaverista lähtien tuotoksemme tavoitteeksi muodostui lapsen parempi huomioiminen vanhempien eron keskellä.

Konstruktivistista mallia noudattaen työn seuraava vaihe oli suunnitteluvaihe, jonka tärkein tehtävä oli kehittämistyön idean kirkastaminen kirjallisen kehittämissuunnitelman avulla. Suunnitelmaan tuli kirjata kehittämistyön tavoitteet, toimintaympäristö, vaiheet, toimijat, kehittämisen menetelmät, materiaalit ja aineistot, tiedonhankintamenetelmät ja dokumentointitavat. (Salonen 2013, 17.) Suunnitelman teimme alkukartoituksen pohjalta. Edellä mainittujen asioiden lisäksi lisäsimme siihen työn alustavan aikataulun sekä kaiken siihen asti tekemämme materiaalin.

Suunnitelman tekemisen jälkeen kyseenalaistimme tuotoksen toteuttamisen oppaan muodossa sen harhaanjohtavan nimen vuoksi. Oppaan sijaan päätimme tehdä tuotoksen kansion muodossa, jolloin nimi ei viittaisi siihen, että tuotoksesta löytyisi ohjeet siihen kuinka erota oikein. Tuotokseen suunniteltu sisältö pysyi tässä vaiheessa kuitenkin samana.

Suunnitteluvaiheen jälkeen siirryimme konstruktivistisen mallin toteutuksen esivaiheeseen (Salonen 2013, 17). Tämän vaiheen aikana siirryimme kehittämistyön toimintaympäristöön Raision perhepalveluihin ja kirjoitimme toimeksiantosopimuksen (Liite 6). Läpi toteutuksen esivaiheen kirjoitimme kehittämistyön teoreettista viitekehystä. Työn teoreettista osuutta lähdimme kirjoittamaan avaamalla työn kannalta keskeisiä käsitteitä. Vanhempien erosta ja sen käsittelemisestä lapsen kanssa löytyi paljon materiaalia ja haastavaa olikin valita työmme kannalta oleellisin tieto. Teoreettista osuutta kirjoittaessa aiheeseen perehtyi entistä paremmin ja ideoita tuotoksen toteuttamisesta alkoi muodostua yhä enemmän. Tässä vaiheessa työn tuloksena syntyvä tuotos olikin paisunut jo aivan valtavan kokoiseksi.

Esivaiheen lopuksi pidimme myös ryhmähaastattelun kehittämistyön lähtökohdista lastensuojelun perhetyöntekijöille, sillä emme vielä olleet tavanneet heitä

kaikkia (Liite 2). Haastattelun avulla halusimme vielä tarkentaa kehittämistyön aikaista yhteistyötä, perhetyöntekijöillä tällä hetkellä käytössä olevia erotyön välineitä sekä perhetyöntekijöiden toiveita kehittämistyön tuotoksesta. Haastattelussa esiin nousi ajatus lapselle tarkoitetusta kysymyspatteristosta uutena erotyön välineenä ja innostuimme ajatuksesta. Haastattelun jälkeen pohdimme uudelleen kehittämistyömme kokoa suhteessa käytössä oleviin resursseihin ja päätimme yhteisymmärryksessä toimeksiantajan kanssa keskittyä ainoastaan kysymyspatteriston tekemiseen.

Toteutuksen esivaiheen jälkeen pidimme kehittämistyön tekemisestä tauon muiden töiden ja eri kaupungeissa vietetyn kesän takia. Työn tekeminen käynnistyi tauon jälkeen hitaasti ja siihen oli hankala päästä takaisin kiinni. Tauon jälkeen piti käydä kaikki siihen asti tehty uudestaan läpi sekä tehdä päätös, mihin suuntaan työtä nyt lähdetään viemään.

Toteutusvaiheen toinen osa oli työstövaihe, jossa tapahtui kehittämistyön käytännön toteutus. Työstövaihe on kehittämistyön pisin ja haastavin osuus. Siinä konkretisoituvat kaikki kehittämistyön osatekijät: toimijat, kehittämisen menetelmät, materiaalit ja aineistot ja dokumentoinnin tavat. (Salonen 2013, 17 – 18.) Toteutuksen työstövaiheen alussa päätimme toteuttaa kysymyspatteriston pelin muodossa, sillä pidimme vaihtoehtoa lapselle mielekkäämpänä ja itselle innovatiivisempana tehdä. Myös perhetyöntekijät pitivät peliä hyvänä toteuttamismuotona.

Päädyttyämme peliin pohdimme pitkään toteutamme sen lauta- vai kortti- muodossa. Lopulta päätimme työssä eteenpäin pääsemiseksi tehdä pelistä lautapelimallisen työversion. Työversiota pelistä suunnitellessamme tutustuimme lastensuojelussa käytettävään Pesäpuu Ry:n Valovoima-peliin, josta saimme idean tehdä peliin kolmia erilaisia kortteja. Alun perin ajatuksenamme oli, että peliä pelaisi eroperheen lapsi yhdessä perhetyöntekijän kanssa. Tarkoituksenamme oli tehdä sekä työntekijälle että lapselle omat kortit. Saatuaamme pelin työversion valmiiksi esittelimme sen perhetyöntekijöille ja pyysimme heiltä siitä kommentteja (Liite 3). Tässä tapaamisessa hyödynsimme yhteisöllistä reflektiota kehittämismenetelmänä, jotta pelin työversiota tulisi tarkasteltua mahdolini-

simman monelta kannalta. Tapaamisen jälkeen pelin suuntaaminen lapsen ja työntekijän pelattavaksi kyseenalaistettiin ja peli suunnattiin sen sijaan vanhemman ja lapsen yhdessä pelattavaksi perhetyöntekijöiden ohjauksessa. Muuten pelin idea pysyi sama.

Seuraavaksi lähdimme työstämään vanhemman ja lapsen pelikortteja. Korttien sisältöä tehdessä konsultoimme useaan otteeseen perhetyöntekijöitä sekä perheneuvolan sosiaalityöntekijää. Heidän lisäksi saimme paljon ideoita Taikurikin saa voimansa yleisöltään – hankkeessa tuotetusta materiaalista pelikorttien sisältöön. Lopulliset kortit ovat sekoitus toimeksiantajan toiveita ja teoriasta nousseita lapsen kannalta oleellisia eron teemoja. Kortit on jaettu lapsen ja vanhemman jatka lausetta- ja kysymyskortteihin sekä yhteisiin tehtäväkortteihin. Korttien sisältöä olisi voinut hioa loputtomiin, mutta lopulta oli päätettävä milloin niiden sisältö oli meille ja toimeksiantajalle riittävän hyvä. Pelikortit teimme tietokoneella ja tulostimme ne värilliselle paperille.

Kortit tehtyämme siirryimme pelilaudan tekemiseen. Pohdimme paljon, teemmekö laudan tietokoneella vai käsin piirtämällä. Pelkäsimme, että itsetehdystä laudasta tulee asiakkaiden mielestä liian kotikutoinen, jolloin peli ei olisi uskottava. Lopulta päädyimme kuitenkin tekemään laudan käsin, sillä meillä ei ollut tarvittavia taitoja sen tekemiseen tietokoneella. Pelilaudan toteutimme valkoiselle kartongille ja piirsimme sen taustan puuväreillä. Peliruudut liimasimme lautaan erillisestä, värikkäästä paperista.

Saatuamme pelin valmiiksi kokeilimme sitä perhetyöntekijän johdolla asiakasperheessä, jossa vanhemmat olivat eronneet. Asiakasperheen saimme perhetyöntekijöiden kautta. Vanhempi ja lapsi pelasivat tekemämme pelin läpi perhetyöntekijän ohjauksella ja pelin päätteeksi pyysimme palautetta pelin onnistumisesta niin perheeltä kuin perhetyöntekijältäkin. Kokeilun aikana peliin osallistunut lapsi keksi ajatuksen hankalien kysymysten jättämisestä syrjään ja niihin uudelleen palaamisesta pelin päätteeksi. Ajatus oli mielestämme hieno ja päätimme lisätä sen pelimme sääntöihin. Itsellemme jäi kokeilusta todella hyvä ja itsevarma mieli.

Toteutusvaiheen jälkeen siirryimme tarkistusvaiheeseen, joka voidaan nähdä kuuluvaksi myös kehittämistyön kaikkiin työvaiheisiin. Tarkistusvaiheessa toimijat arvioivat yhdessä kehittämistyön tuloksena syntyneen tuotoksen onnistumista ja tarvittaessa tekevät siihen vielä muutoksia ennen työn viimeistelyvaiheeseen siirtymistä. (Salonen 2013, 18.) Tässä vaiheessa järjestimme arviointi- ja palautepalaverin toimeksiantajan kanssa. Palaveriin osallistuivat kaikki kehittämistyössä mukana olleet toimijat. Palaverissa esittelimme kehittämistyön lopullisen tuotoksen ja pyysimme siitä sekä kehittämistyön aikaisesta yhteistyöstä palautetta. Sosiaalityöntekijältä saimme vielä muutamia kommentteja pelikorttien sisällöstä, jotka otimme huomioon niiden viimeistelyssä. Kommenttien johdosta lisäsimme peliin vielä yhteistyövanhemmuutta ja vuoroasumista käsittelevät kortit. Palaverin päätteeksi sovimme korttien ja pelilaudan viimeistelystä laminoimalla sekä pelin luovuttamisesta Raision perhepalveluiden käyttöön joulukuun 2015 aikana.

Lopuksi siirryimme kehittämistyön viimeistelyvaiheeseen. Tässä vaiheessa hiottiin sekä kehittämistyön raportti että sen tuotos lopulliseen muotoonsa (Salonen 2013, 18). Kirjoitimme pelin sääntöihin ja pelilautaan omat nimemme tekijänoikeussyistä. Tämän jälkeen laminoimme pelin kortit ja säännöt sekä vahvistimme ja päällystimme pelilaudan kontaktimuovilla. Pelin valmistuttua keskityimme kehittämistyön raportin hiomiseen.

Tuotoksen ollessa valmis, päätetään sen levittämisestä ja esittämisestä. (Salonen 2013, 19.) Eromöykky-peliä on turha rajata vain perhetyön käyttöön, sillä sitä voi sovelletusti hyödyntää myös muuan muassa neuvolan perhetyön puolella ja perheneuvolassa eroperheiden kanssa työskentelyssä. Lastensuojelun perhetyöntekijät kysyivätkin meiltä lupaa tiedottaa pelistä perhepalveluiden sisäisessä viikkotiedotteessa, jotta myös muut työntekijät olisivat tietoisia syntyneestä pelistä ja saisivat mahdollisuuden tutustua siihen.

Kehittämistyön vaiheet	Aika	Aihe	Toimijat	Käytetyt menetelmät	Tuotettu materiaali
Aloituskvaihe	03/2015	Aiheeseen saaminen ja aloituspalaveri	Perheneuvolan sosiaalityöntekijä, lastensuojelun perhetyöntekijä, kehittämissuunnittelijat	Dialoginen keskustelu, alkukartoitus	Muistio
Suunnitteluvaihe	25.3.2015	Kehittämistyön suunnitelman tekeminen	Kehittämissuunnittelijat	Alkukartoitus, dialoginen keskustelu	Kehittämissuunnitelma
Toteutus: esivaihe	04/2015	Kentälle siirtyminen ja teoriaosan kirjoittaminen	Kehittämissuunnittelijat		Raportin teoriaosa
	20.5.2015	Toimeksiantosopimuksen kirjoittaminen	Kehittämissuunnittelijat, perheneuvolan sosiaalityöntekijä		Toimeksiantosopimus
	22.5.2015	Kehittämistyön lähtökohtien tarkentaminen	Lastensuojelun perhetyöntekijät, kehittämissuunnittelijat	Ryhmähaastattelu	Muistio
Toteutus: työstövaihe	09/2015	Pelin työversion tekeminen	Kehittämissuunnittelijat		Pelin työversio
	11.9.2015	Pelin työversion arvioimista	Lastensuojelun perhetyöntekijät, perheneuvolan sosiaalityöntekijä, kehittämissuunnittelijat	Dialoginen keskustelu, kriittinen reflektio	Muistio
	10/2015	Lopullisen pelin tekeminen	Kehittämissuunnittelijat		Peli
	13.10.2015	Pelin kokeileminen	Perhetyöntekijä, kehittämissuunnittelijat, asiakasperhe	Kokeileva toiminta, dialoginen keskustelu	Muistiinpanot
Tarkistusvaihe	21.10.2015	Pelin onnistumisen arviointia toimeksiantajan kanssa ja tarvittavien muutosten tekeminen	Lastensuojelun perhetyöntekijät, perheneuvolan sosiaalityöntekijä, kehittämissuunnittelijat	Dialoginen keskustelu, kriittinen reflektio	Muistiinpanot
Viimeistelyvaihe	10-11/2015	Kehittämistyön viimeisteleminen	Kehittämissuunnittelijat		
Valmis tuotos	10.11.2015	Kehittämistyö valmis	Kehittämissuunnittelijat		Kehittämissuunnittelijäraportti, valmis peli

Kuvio 1. Kehittämishankkeen vaiheet, toimijat, käytetyt menetelmät ja tuotettu materiaali.

5.3 Tuotoksen esittely

Kehittämistyön tuotoksena syntynyt Eromöykky-lautapeli on tarkoitettu vanhemman ja lapsen yhdessä pelattavaksi. Pelin tavoite, ottaa lapsi paremmin huomioon keskellä vanhempien ero prosessia, myötäilee perhetyön keskeistä periaatetta korostaa lapsen näkökulman esilletuomista osana työskentelyä. (Järvinen ym. 2007, 18). Peliin voi kerrallaan osallistua kaksi pelaajaa sekä työntekijä, jonka tehtävänä on ylläpitää pelin avulla syntynyttä keskustelua. Vanhemman ja lapsen osallistuessa peliin vain kahdestaan tarjoaa se samalla lapsen erosta selviytymisen kannalta tärkeää kahdenkeskeistä aikaa (Stolbow 2014, 217). Pelin sisältö on tehty kouluikäisen lapsen maailmasta käsin, mutta peliä voi työntekijän harkinnan mukaan soveltaa myös muun ikäisten lasten kanssa. Peli on tarkoitettu pelattavaksi, kun vanhempien ero perheessä on jo tapahtunut. Keskellä akuuteinta erokriisiä vanhempi ja lapsi eivät vielä täysin ymmärrä tapahtunutta ja saattavat jopa kieltää sen. Vasta kriisin korjaamisvaiheessa pyritään hyväksymään tapahtunut ja sopeutumaan siihen. (Koskela 2008, 14.) Sitä ennen perhe kaipaa apua lähinnä arkisten asioiden hoitamiseen (Järvinen ym. 2007, 84).

Pelin tekemiseen päädyimme, sillä lapset tarvitsevat teoreettisesti perusteltuja ja innostavia toiminnallisia vuorovaikutuksen apuvälineitä itsensä ilmaisemiseen heille ominaisella tavalla. Tällaisten toiminnallisten välineiden käyttö tekee asioita lapselle näkyvämmäksi ja auttaa heitä tulemaan tietoisiksi omista ajatuksistaan, motiiveistaan, tavoistaan ja teoistaan. Lisäksi niiden käyttö auttaa lasta keskittymään paremmin ja motivoi työskentelyyn. (Pesäpuu ry 2010.)

Peliä suunniteltaessa saimme paljon ideoita lastensuojelun perhetyöllä käytössä olleesta Pesäpuu Ry:n Valovoimapelistä. Pesäpuu Ry on valtakunnallinen lastensuojelujärjestö ja sen Valovoima-peli on 4 – 13-vuotiaille ja heidän kanssaan työskenteleville tarkoitettu tutustumis-, tunne- ja voimavarapeli. Pelin tarkoitus on avata keskustelua sekä perheissä että lastensuojelutyössä. Eromöykky-pelissä on hyödynnetty Valovoima-pelin tavoin erilaisia kortteja keskustelun tukena sekä käytetty korttien rinnalla pelilautaa pelin etenemisen pohjana. Va-

lovoima-peleistä poiketen Eromöykky-peliä pelaa lapsen kanssa työntekijän sijaan hänen oma vanhempansa.

Eromöykky-peli koostuu pelilaudasta ja kolmista erilaisista korteista, jotka kaikki käsittelevät vanhempien eroa lapsen näkökulmasta. Eroteemaa käsitellään jatka lausetta-korttien, kysymyskorttien ja tehtäväkorttien avulla. Vanhemmalle ja lapselle on pelissä omat jatka lausetta- ja kysymyskortit. Tehtäväkortit ovat yhteiset ja sisältävät eroteeman lisäksi tunnelmaa keventäviä kortteja. Pelissä sekä vanhemmalle että lapselle on yhteensä 15 kpl jatka lausetta- ja kysymyskortteja. Yhteisiä tehtäväkortteja pelissä on yhteensä 10 kpl. Näiden lisäksi pelissä on mukana tyhjiä kortteja, joita hyödyntämällä työntekijät voivat tehdä uusia pelikortteja huomaamiensa tarpeiden mukaan.

Pelissä kumpikin pelaaja kulkee omaa polkuaan kohti maalia. Varsinaista voittajaa pelissä ei haeta, vaikka pelilauta kilpailuhenkeä nostattaakin. Peliä pelataan kolmilukuisella nopalla, jotta sen kesto ei jää liian lyhyeksi. Kokeilukerralla pelin kesto oli noin tunnin verran. Pelin mukana tulevat säännöt (Liite 4), jotka lukiemalla työntekijän on helppo hyödyntää peliä.

Pelikortteihin valittu sisältö (Liite 5) nousi sekä lukemastamme teoriasta että toimeksiantajalta saaduista kommentteista. Kokonaisuudesta pyrimme tekemään mahdollisimman monipuolisen. Korteissa eroteemaa käsitellään eri tavoin, jotta peli sopisi erilaisille lapsille ja vanhemmille. Teemaa käsitellään tarinan, erilaisten tehtävien, kysymysten, lauseen jatkamisen sekä vanhemman ja lapsen välisen yhteistyön avulla. Kortit on kirjoitettu kouluikäiselle lapselle sopivalla kielellä. Korttien sisällön kokosimme teoriasta nousseiden eroa lapsen kannalta käsittelevien teemojen ympärille. Tällaisia teemoja olivat tunteet (mm. Ensi- ja turvakotien liitto 2015), vanhempien eron tuomat muutokset (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015; Kiiänmaa 2011), vanhemmuus (mm. Kääriäinen 2009) ja huoli (mm. Nieminen & Kääriäinen 2008).

Tunteista esille nousivat erityisesti lapsen tuntema hämmennys, häpeä, ikävä, pelko, viha ja syyllisyys. Pelissä tunteita käsitellään kysymyskortteissa lyhyiden tarinoiden avulla. Lasten tarinoissa on tarkoitus, että lapsi pohtii omaa samais-

tumistaan tarinaan. Vanhempi pohtii tarinat luettuaan tilanteille sopivaa jatkoa sekä lapsen että vanhemman kannalta tai omaa suhtautumistaan tarinaan. Vanhempien eron tuomia muutoksia pelissä käsitellään muuttuneiden asumisjärjestelyjen, arjen ja ihmissuhteiden kautta. Muutoksia pohditaan muun muassa tekemällä listaa asioista, jotka ovat säilyneet ennallaan sekä uusista ihmisistä, jotka ovat eron jälkeen tulleet perheen elämään. Eron haastamaa vanhemmuutta pelissä käsitellään esimerkiksi eron jälkeisen yhteistyövanhemmuuden ja sen toimivuuden kautta. Korttien avulla pelissä kartoitetaan niitä asioita, jotka erossa ovat vanhemmalle ja lapselle aiheuttaneet huolta. Huolen kartoittamiseksi pelaajat mm. muodostavat huolijanan huolensa koosta sekä pohtivat mikä itselle ja mikä toiselle pelaajalla eniten erossa on huolta aiheuttanut.

6 KEHITTÄMISTYÖN ONNISTUMISEN ARVIOINTIA

6.1 Työskentelyn arviointi

Kehittämistyön tekemisessä haastavinta oli työn aloittaminen. Työn aihetta oli hankalaa rajata sopivan kokoiseksi ja työn koko paisuikin alussa aivan valtavaksi. Teoriasta ja toimeksiantajalta sai työn aloitusvaiheessa paljon ideoita ja ensin työhön olisi halunnut ottaa mukaan ne kaikki. Vasta ajan rajallisuuden tajutessa oli aiheen rajausta pakko kaventaa. Tuotoksen toteuttamismuoto muuttuikin kehittämistyön aikana useampaan kertaan oppaasta kansioon, kansiossa kysymyspatteristoon ja lopulta kysymyspatteristosta lautapeliin. Joka kerta kun muoto ja suunniteltu sisältö muuttuivat, se ikään kuin käynnisti kehittämistyön taas alusta ja aiheutti hetkittäin turhautumista. Oman haasteensa työlle toi myös välineen toteuttaminen muodossa, jonka käyttäminen olisi tavoitteellista, mutta samalla lapselle mielekäästä ja motivoivaa käyttöä.

Aluksi kaikkea tekemäämme oli hankalaa hahmottaa kokonaisuutena ja tuottamamme materiaali tuntui toisistaan irralliselta. Vasta peliin päädyttyämme alkoi kehittämistyön hahmottaa ehjänä kokonaisuutena. Kokonaisuudesta irrallisen tekikin kehittämistyön tuotoksen toteutumismuodon muuttuminen useamman kerran sekä työskentelyn eteneminen lyhyissä pätkissä kevään 2015 aikana. Itse työskentelyn etenemisen kannalta haastavinta oli työn tekemiseen takaisin kiinnipääseminen kesän aikana pidetyn työtaun jälkeen. Jälkeenpäin ajateltuna työtä olisikin kannattanut tehdä säännöllisesti koko prosessin ajan, jolloin aiheeseen ei tauon jälkeen olisi tarvinnut orientoitua uudelleen. Kehittämistyön aikataulussa pysyimme kuitenkin koko prosessin ajan. Toimeksiantajan kanssa pidetyt palaverit toimivat ikään kuin työn etenemisen välietappeina ja rytmittivät sen tekemistä hyvin. Palavereista saatu palaute oli työn lopputuloksen kannalta arvokasta ja samalla se vei työtä eteenpäin.

Kehittämistyön tekemisen parityönä koimme toimivana erityisesti työn innovatiivisen luonteen takia. Kun kummallakin oli työssä sama päämäärä, mutta erilais-

ta osaamista, oli kehittämistyön lopputulos rikkaampi kuin se olisi ollut yksin tehtynä. Omia ajatuksia oli helpottavaa päästä peilaamaan työparin kanssa. Kun omille ajatuksille sai toiselta vahvistusta, tuntuivat ne myös itsestä toimivimmilta. Välillä yhteisen ajan löytäminen oli kuitenkin haastavaa ja kummankin itsenäisesti tehdyn työn yhdistäminen kokonaisuudeksi vei aikaa. Yhteistyö toimeksiantajan kanssa oli toimivaa. He lähtivät kehittämistyöhön mielenkiinnolla mukaan ja säilyttivät asenteensa läpi koko kehittämisprosessin. Heihin oli helppoa pitää yhteyttä ja pyytää palautetta työn etenemisestä. Saatua palautetta oli rehellistä ja työtä jatkuvasti eteenpäin vievää. Toimeksiantajalta saatujen kommenttien avulla pelin sisällöstä tuli rikkaampi, sillä he osasivat kiinnittää huomiota eri asioihin kuin me. Vielä viimeisenkin tapaamisen jälkeen teimme muokkauksia pelin sisältöön toimeksiantajan toiveesta.

Toimintaamme kehittämistyön aikana toimeksiantaja kuvasi oma-aloitteiseksi ja itsenäiseksi. Pidimme vastuun kehittämistyön toteutumisesta itsellämme läpi koko prosessin ja otimme huomioon toimeksiantajan toiveet. Vastoinkäymisiä kohdatessamme osasimme pyytää apua, mutta toimia silti oma-aloitteisesti. Toimeksiantajan mielestä tehty yhteistyö oli sujuvaa ja he olivat työn lopputulokseen tyytyväisiä. He pitivät pelin sisältöä onnistuneena ja eroteemojen käsittelyä monipuolisena. Meille päänvaivaa aiheuttanutta lautta he pitivät riittävän hyvänä ja pelin sisältöä muutenkin pelilautaa tärkeämpänä. He olivat myös aistosti innostuneita pelin käyttämisestä tulevaisuudessa.

6.2 Tuotoksen arviointi

Kehittämistyömme tuotoksena syntynyt Eromöykky-peli vastasi sille asetettuihin tavoitteisiin hyvin. Peli on jo muotona lapselle mielekäs käyttää ja sen sisältö on tehty lapsen maailmasta käsin, jolloin tavoite huomioida lapsi paremmin vanhempien erossa täyttyy. Myös vanhempi joutuu pelissä pohtimaan eroa lapsen kannalta. Pelin käyttö on luonnollinen osa perhetyötä, sillä siinä työskennellään sekä vanhemman että lapsen kanssa. Peli vastaa myös perhetyöntekijöiden sille asettamia toiveita. Se lisää avoimuutta perheessä ja on helposti mukaan

otettavassa muodossa. Pelin sisältö on toimeksiantajan toiveesta toimitettu heille myös sähköisessä muodossa, jolloin heidän on helppo tarvittaessa muokata sitä.

Pelin kokeileminen asiakasperheessä oli hyvin jännittävää, mutta kun pelin näki toimivan käytännössä, oli helpotus suuri. Peli herätti aitoa keskustelua erosta lapsen ja vanhemman välillä. Asettamamme tavoitteen lailla vanhempi pysähtyi ajattelemaan eroa lapsen maailmasta käsin ja lapsi sai puolestaan tuoda esille omia tuntemuksiaan eroon liittyen. Kokeilussa mukana olleelle perhetyöntekijälle jäi tilaa ohjata pelin synnyttämää keskustelua ja esittää tarkentavia kysymyksiä pelaajille. Asiakasperhe piti noin tunnin mittaista pelin kestoa sopivana. Meistäkin kesto oli sopiva, sillä liian lyhytkestoinen peli ei antaisi keskustelulle mahdollisuutta syventyä pelin tavoitetta vastaavalla tavalla. Ainoana kehittämis-kohtana kokeilun aikana esiin nousi pelilauta, jota vanhempi piti hieman kotiku-
toisena.

Pelissä olevissa korteissa on hieman toistoa, sillä samoja asioita käsitellään eri tavoin. Tästä huolimatta olemme tyytyväisiä lopputulokseen. Korteissa eroa käsitellään monipuolisesti niin, että mahdollisimman monen on helppoa samaistua niihin. Myös pelin kokeilussa mukana ollut perhe piti korttien sisältöä hyvänä. Vanhemmasta korttien sisältö oli hyvä eikä peli tuntunut liian raskaalta. Lapses-
ta korteissa olleet kysymykset olivat sopivan hankalia. Korteissa itseämme mie-
titytti myös onko mukana riittävästi tunnelmaa keventäviä kortteja, ettei pela-
minen käy lapselle liian raskaaksi. Kokeilussa mukana ollut lapsi piti hauskojen
korttien määrää kuitenkin riittävänä, tämä tosin saattaa vaihdella lasten välillä.
Kysymyskorteissa olevia tarinoita oli haastavaa muokata lapselle samaistutta-
vaan muotoon, niin ettei tarinoiden pituus venyisi liikaa. Kokeilussa tarinakortit
kuitenkin osoittautuivat hyväksi ja niiden avulla arkojen asioiden käsittely koettiin
helpommaksi.

Pelin ulkoasusta olisi voinut tehdä nykyistä hienomman. Nyt ulkoasu on hyvin pelkistetty. Jos ulkoasun suunnitteluun olisi panostanut enemmän, olisi siitä saanut hienomman. Aikaa suurempaan panostamiseen ei kuitenkaan ollut. Toi-
saalta oma osaamisemme ei myöskään painotu tälle osa-alueelle, mikä teki

siitä meille haastavaa. Pelin laminoiminen teki siitä kuitenkin jo siistimmän. Jos pelin ulkoasusta olisi halunnut saada parhaan mahdollisen, olisi jonkun ulkopuolisen pitänyt se tehdä. Vaikka ulkoasu on pelkistetty, on se kuitenkin hyvin selkeä pelin etenemisen kannalta.

Kehittämistyön tuloksena syntynyt Eromöykky-peli tuskin olisi yhtä onnistunut ilman sen suunnittelu- ja tekovaiheen vastoinkäymisiä ja jatkuvaa pohdintaa tavoitteeseen peilaten. Kun pelin toteutti parityönä yhteistyössä toimeksiantajan kanssa, oli sen tekovaiheessa käytettävissä monen ihmisen erilaista osaamista, joka yhdistyi lopputuloksessa. Mielestämme juuri näiden tekijöiden ansiosta pelistä saatiin hiottua niin hyvä, kuin se nyt on. Peli koettiin perhepalveluissa toimivaksi välineeksi käyttää ja siitä on hyötyä myös perhetyön ulkopuolella. Kehittämistyö täyttikin sille asetetun tavoitteen kehittää Raision kaupungin lastensuojelun perhetyössä eroperheiden lasten kanssa tehtävää työtä.

6.3 Kehittämistyön peilaamista sosionomin (AMK) osaamisen kompetensseihin

Sosionomin (AMK) osaaminen jakaantuu kuuteen eri kompetenssialueeseen: eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämisosaaminen ja johtamisosaaminen. Tässä osiossa peilaamme kehittämistyötä näihin kompetensseihin. (Talentia 2014.)

Eettinen osaaminen on sosionomin (AMK) työssä vahvasti sidoksissa asiakkaan tuen tarpeesta lähtevään suunnitelmalliseen työotteeseen sekä ammattialan eettisiin periaatteisiin (Talentia 2014). Kehittämistyön tuloksena syntynyt peli sai alkunsa asiakastyöstä tulleesta tarpeesta ja sen tarkoitus on toimia osana perhetyön suunnitelmallista työtettä. Talentian eettisten ohjeiden mukaan sosiaalialan ammattilaisen on työssään huomioitava erityisesti heikommassa asemassa olevat ja varmistaa heidän oikeuksiensa toteutuminen (Talentia 2013). Perhetyössä lapsi on vanhempiaan heikommassa asemassa, sillä lapsi on vielä riippuvainen koko perheen hyvinvoinnista (Järvinen ym. 2007). Perhetyöntekijän tuleekin varmistaa työssään myös lapsen kuulluksi tuleminen. Te-

kemämme Eromöykky-pelin avulla lapsi saa tilaisuuden puhua omista tunteuksistaan vanhempiensa eroa kohtaan.

Pelissä olevien korttien sisältöä tehdessä piti huomiota kiinnittää perheiden moninaisuuteen, sillä sosiaalialan eettisiin ohjeisiin kuuluu erilaisuuden tunnustaminen (Talentia 2013). Eroa käsitteli helposti vain näkökulmasta, jossa lapsi jää asumaan äidin kanssa ja isä muuttaa pois kotoa. Lopullisissa korteissa pyrimme tasapainoon sekä isän että äidin rooleissa lähivanhempina. Sateenkaariperheiden kanssa peliä käytettäessä tulee korttien sisältöä kuitenkin hieman soveltaa, sillä koimme korttien sisällön muuttuvan liian hankalaselkoiseksi ”äiti ja isä” ilmaisut kierrettäessä. Eettistä pohdintaa peliä tehdessä tuotti myös kysymys siitä, miten korttien sisältö tuo esille vain lapsen kannalta oleellisen tiedon erosta. Kauhuskenaarionamme oli tilanne, jossa vanhempi alkaisi lapsensa edessä haukkua toista vanhempaa tai kertomaan liian yksityiskohtaista tietoa eron syistä. Ennen pelin aloittamista perhetyöntekijän tuleekin painottaa vanhemmalle, että vastauksissaan hänen tulee huomioida lapsen läsnäolo pelissä.

Oma asiakastyön osaamisemme monipuolistui kehittämisprosessin aikana. Asiakastyön osaaminen on kykyä luoda osallisuutta tukevia ja suunnitelmallisia työskentelysuhteita asiakkaisiin sekä taitoa ohjata yksilöitä ja ryhmiä heidän arjessaan (Talentia 2014). Asiakastyöhön uutta välinettä suunniteltaessa oli työssä huomioitava sekä perhetyön suunnitelmallinen ja osallistava työote että asiakkaan mukaan saaminen välineen käyttöön. Välineen tuli olla sellainen, jota perhetyöntekijöiden olisi mahdollisimman helppoa käyttää ja jonka käytön myös asiakas kokisi hyödyllisenä. Eromöykky-peli osoittautui toimivaksi sitä kokeiltaessa asiakasperheen kanssa. Tosin perhetyöntekijöiden käyttäessä peliä vielä lisää, muokkaavat he sitä varmasti käyttökokemuksensa perusteella vielä eteenpäin. Yhden kokeilukerran perusteella ei vielä kaikkia pelin toimivuuteen liittyviä asioita välttämättä tule ilmi.

Asiakastyön osaamiseen kuuluu myös taito reflektoida omaa toimintaa (Talentia 2014). Reflektio oli suuri osa kehittämistyömme tekemistä läpi koko prosessin, sillä omaa toimintaa ja valintoja kyseenalaistamalla työtä saatiin vietyä eteenpäin. Reflektio oli keino, jonka avulla työstä paljastui sellaisia asioita, jotka muu-

ten olisivat jääneet huomaamatta. Muokkasimme esimerkiksi kehittämisraporttimme sisältöä monta kertaa, sillä joka kerta kun raportin luki läpi, huomasit mitä viime lukemalla ei vielä ollut huomannut. Onneksi olimme varanneet raportin hiomiseen riittävästi aikaa.

Sosionomin (AMK) palvelujärjestelmäosaaminen muodostuu lainsäädäntöä, sosiaaliturvaa, hyvinvointijärjestelmää ja -palveluita sekä taloutta koskevasta osaamisesta (Talentia 2014). Kehittämisprosessin aikana opimme erityisesti vanhempien eron ja perhetyöhön liittyvästä lainsäädännöstä sekä eroperheiden käytössä olevista palveluista. Samalla palveluohjauksen osaamisemme eroperheiden kanssa työskenneltäessä parani. Eroperheitä voi kohdata hyvin monenlaisissa työympäristöissä, joten heille suunnattujen palveluiden ja eron liittyvien juridisten asioiden tuntemus on hyödyllistä. Talouteen liittyvä osaaminen ei ollut osa kehittämistyötämme.

Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen on kansalaisyhteiskuntaa, huono-osaisuutta ja yksilönä yhteiskunnassa olevien kysymysten pohtimista (Talentia 2014). Kehittämistyötä tehdessä jouduimme pysähtymään yhteiskunnassamme hyvin tavallisen ilmiön, vanhempien eron, eteen. Ennen kehittämistyön tekemistä vanhempien eroa piti niin tavallisena tapahtuma, ettei siihen osannut sen suuremmin kiinnittää huomiota. Työn tekemisen jälkeen ajatus on kuitenkin muuttunut. Nyt vanhempien eroa pitää asiana, josta vanhempien ja lasten kanssa työskentelevien tulisi aina käydä keskustelua sekä lapsen että vanhemman kanssa. Vaikka eroaminen on tavallista, se ei tee siitä helppoa, vaan ero vaikuttaa aina koko perheeseen.

Osaamisen kompetensseista tutkimuksellinen kehittämisosaaminen parani eniten kehittämispöytätyön aikana. Työskentelyn aikana meille konkretisoitui kuinka vaativaa kehittämistyön tekeminen on. Se on hidasta ja muuttuvaa. Väillä otetaan suuria harppauksia eteenpäin ja välillä työskentely seisoo täysin paikoillaan. Työskentelyn eteenpäin viemiseksi on tärkeä pyytää kommentteja omasta työstään muilta kehittämisprosessissa mukana olevilta toimijoilta. Myös työn aiheen rajaamiseen kannattaa kiinnittää erityistä huomiota, ettei työ kasva liian isoksi ja sen käsittely jää liian pintapuoliseksi.

Johtamisosaamisemme kehittyi työn aikana vastuunkannon ansiosta. Kun työskentelyn etenemisestä oli täysin vastuussa, oppii väkisinkin asioita, joita ei muuten olisi tullut opittua. Tällaisia taitoja olivat mm. työskentelyn aikatauluttaminen, yhteistyökumppaneihin yhteyden pitäminen, työskentelyn laadusta huolta pitäminen sekä omasta jaksamisesta huolehtiminen. Parityöskentelyssä myös joutui antamaan tavallista enemmän palautetta, jolloin palautteen antamisen kynys, niin rakentavan kuin positiivisekin, tuli matalammaksi.

Kaiken kaikkiaan työn tekeminen kehitti sosionomin (AMK) työssä tarvittavaa osaamista monipuolisesti. Työssä opittuja taitoja voi hyödyntää hyvin monenlaisissa työtehtävissä. Työ opetti paljon itsestä työparina sekä työelämälähtöisyyden tärkeydestä kehittämistyössä. Kehittämistyön tekemisessä saadut taidot käsitellä vanhempien eroa lapsen kanssa eivät rajoitu vain siihen, vaan niitä voi myös hyödyntää käsiteltäessä muunlaisia kriisejä lapsen kanssa. Tärkein työn tekemisestä saatu anti oli kuitenkin siitä saatu varmuus omaa osaamista kohtaan sekä rohkeus tarttua työkentällä oleviin haasteisiin.

LÄHTEET

- Anttila, P. 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämissyö. Hamina: AKATIIMI Oy.
- Anttila, P. 2008. Onko opinnäytetyöstä kehittämistyöksi? Mistä löytyvät opinnäytetyön metodologiset ratkaisut? Viitattu 22.10.2015. <https://www.chydenius.fi/pdf/anttilan-kalvot>
- Arajärvi, T. 1999. Hyvä lapsuus vauvasta kouluikäiseksi. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Autonen-Vaaranieniemi, L. 2012. Eroisyyden oikeuttamisen periaatteet. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen-Vaaranieniemi, L. (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 101 – 122.
- Ayalon, O. & Flasher, A. 1997. Ketjureaktio. Lapset ja avioero. Tampere: Vastapaino.
- Ensi- ja turvakotien liitto 2015. Mitä tarkoittaa lapsen etu? Viitattu 11.3.2015. http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/asiaa_lastensuojelusta/mita_lastensuojelu_on/mita_tarkoittaa_lapsen_etu/
- Ensi- ja turvakotien liitto 2015. Neuvokeskus – apua eroon. Viitattu 14.5.2015. <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/neuvokeskus2/>
- Ensi- ja turvakotien liitto 2015. Ohjeita eroavalle. Viitattu 20.10.2015. <http://ensijaturvakotienliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/9b51b61deb8b786c06f7d32fe0ba3478/1445361715/application/pdf/4176235/opas%20eroavalle%20viimeisin.pdf>
- Gottberg, E. 2013. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 7. ajantasaistettu painos. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki: Oy Nord Print Ab.
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2009. Perhepolitiikka ja yhteinen vanhemmuus. Teoksessa Kääriäinen, A.; Hämäläinen, J. & Pirjo Pölkki (toim.). Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 36-60.
- Heino, T. 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastotukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Viitattu 23.10.2015. <http://docplayer.fi/3574761-Keita-ovat-uudet-lastensuojelun-asiakkaat.html>
- Helminen, J.; Mäntyneva, P. & Rinne, P. 2014. Sosionomien (AMK) opinnoista ja osaamisesta. Viitattu 29.10.2015. http://www.talentia.fi/files/3798/SOSIONOMIEN_AMK_OSAAMISESTA_I_11062014.pdf
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, T. 2005. Äitinä ja isänä eron jälkeen – Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemukseksi. Jyväskylän yliopisto.
- Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja, Lapin yliopisto.
- Häkkänen-Nyholm, H. & Nyholm J-O. 2015. 130 kysymystä avioerosta – Psykologin ja lakimiehen opas hyvään eroon. Helsinki: Readme.
- Jarasto, P. & Sinervo, N. 1998. Elämää varten – kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Järvinen, R.; Lankinen, A.; Taajamo, T.; Veistilä, M. & Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita Prima.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja –sarja.

Karhuvaara, M.; Kaitue, M. & Ruuhilahti, S. 2013. Lähisuhdeväkivallan kartoittaminen ja siihen puuttuminen lastenvalvojan työssä. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 30.10.2015 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110522/THL_OPA2013_030_verkko.pdf

Karila, K.; Kinos, J. & Virtanen, J. (toim.) 2001. Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kauko, O. 2014. Lasten yksinäisyys vanhempien erotessa – näkökulmana lasten kuvaama kuulumattomuus ja siitä selviytyminen. Nuorisotutkimus 1/2014, 3 – 17.

Kiianmaa, K. 2011. Miten kertoa erosta lapselle? Mitä ja miten keroa erosta lapselle. Viitattu 20.10.2015. <http://www.kiianmaa.com/artikkelit/lapsi-ja-ero/miten-kertoa-erosta-lapselle>

Kiianmaa, K. 2011. Selviytyvätkö lapset? Viitattu 9.3.2015. <http://www.kiianmaa.com/artikkelit/lapsi-ja-ero/selviytyv%C3%A4tk%C3%B6-lapset>

Koskela, R. 2008. Ero lapsiperheessä – miten tukea lasta ja vanhempia? Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti.

Koskimies, M.; Pyhäjoki, J. & Arnkil, T.-E. 2012. Hyvien käytäntöjen dialogit. Opas dialogisen kehittämisen ja kulttuurisen muutoksen tueksi. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 28.10.2015. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90856/URN_ISBN_978-952-245-638-0.pdf?sequence=1

Kuronen, M. 2003. Eronnut perhe? Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. 2003. Perhe murroksessa – Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 103 – 120.

Kärki, J.; Väinälä, A.; Räsänen J-M. & Väyrynen, R. 2008. Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista lasten päivähoidossa, lastenvalvojan tehtävissä, adoptioneuvonnassa ja sosiaalipäivystyksessä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Viitattu 30.10.2015. <http://thl32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/76156/R39-2008-VERKKO.pdf?sequence=1>

Kääriäinen A.; Hämäläinen, J. & Pölkki, P. 2009. Ero, vanhemmuus eron jälkeen ja eroauttaminen tutkimuskohteina. Teoksessa Kääriäinen, A.; Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun Keskusliitto/Neuvo-projekti, 11 – 16.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Lastensuojelun keskusliitto 2014. YK:n lapsen oikeuksien sopimus – samat oikeudet kaikille lapsille. Viitattu 23.10.2015. www.lskl.fi/files/2620/LOS25-diaesitys

Lastensuojelun Keskusliitto/Neuvo-projekti. 2009. Erossa neuvon keksi – Neuvo-projekti tuke-
massa eronneita vanhempia vuosina 2005 – 2009.

Lavikainen, M. 2014. Toimiva lastensuojelu – selvitysryhmän keskeiset tulokset ja päätelmät. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 23.10.2015. http://www.intermin.fi/download/51779_Lavikainen_Eduskunta_250214_lastensuojelu.pdf?5541f5781c05d188

MLL 2015. Vanhempien ero. Viitattu 14.5.2015. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/vanhempien_ero/

- Monimuotoiset perheet 2015. Monimuotoisten perheiden kohtaaminen. Viitattu 1.5.2015. <http://www.monimuotoisetperheet.fi/ammattilaiset-ja-opiskelijat/kohtaaminen>
- Niemelä, S. & Kääriäinen, A. 2008. Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto.
- Oikeus.fi. 2014. Avioliittolaki – avioliiton purkaminen. Viitattu 6.5.2015. <http://www.oikeus.fi/fi/index/esitteet/avioliittolaki/avioliitonpurkaminen.html>
- Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.
- Pesäpuu ry 2010. Materiaalit. Viitattu 20.10.2015. <http://www.pesapuu.fi/evaskori/>
- Pietilä, U. & Yli-Marttila, L. 1999. Eron vaiheet – Kirja eroaville ja eroavien auttajille. Tietosanoma.
- Raision kaupunki 2015. Lastensuojelu. Viitattu 14.10.2015. http://www.raisio.fi/palvelut-a-o/perhe-ja-sosiaalipalvelut/perhepalvelut/lastensuojelu/fi_FI/lastensuojelu/
- Raision kaupunki 2015. Perhe- ja sosiaalipalvelut. Viitattu 26.10.2015. http://www.raisio.fi/palvelut-a-o/perhe-ja-sosiaalipalvelut/fi_FI/perhe-ja-sosiaalipalve
- Raision kaupunki 2015. Perheneuvola. Viitattu 14.10.2015. http://www.raisio.fi/palvelut-a-o/perhe-ja-sosiaalipalvelut/perhepalvelut/perheneuvola/fi_FI/perheneuvola/
- Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Sinkkonen, J. 2005. Lasten reaktiot vanhempien eroon. Teoksessa Lipponen, P. & Wesaniemi, P. Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja, 125 – 137.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Oppaita 2004: 14. Lastenneuvola lapsiperheiden tukena – opas työntekijöille. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2015. Viitattu 14.10.2015. <http://stm.fi/documents/1271139/1352015/Sosiaalihuoltolain+soveltamisopas.pdf/cb12a5c4-9bfa-4983-adf6-94ca18815f1b>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014
- Stolbow, M. 2014. Erosta eteenpäin. Helsinki: Werner Söderström Oy.
- Stranz, H. & Wiklund S. 2015. Child Welfare Activities Targeting Single Mothers on Social Assistance: A Study of Child Welfare Interventions and Case Managers' Referrals in a Swedish Sample. The British Journal of Social Work. 4/2015. 1224 – 1241. Viitattu 23.10.2015. <http://bjsw.oxfordjournals.org/content/45/4/1224.abstract>
- Sundvall-Piha, S. 2015. Vanhempien eron työstäminen lapsen kanssa. Julkaisussa: Perheterapia 1/15, Suomen mielenterveysseura, 31. vuosikerta.
- Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto 2015. Taikuri toiminta. Viitattu 19.10.2015. <http://www.suomenkasper.fi/jarjesto/toiminta/tukea-lapsille-ja-nuorille/taikuri-toiminta>
- Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto 2015. Vetskari toiminta. Viitattu 19.10.2015. <http://www.suomenkasper.fi/jarjesto/toiminta/tukea-lapsille-ja-nuorille/vetskari-toiminta>
- Talentia 2013, Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 6. painos. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Tapola-Haapala, M.; Karvinen-Niinikoski, S. & Kääriäinen, A. 2012. Parental divorce and children in Finland. Teoksessa Kääriäinen, A.; Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Helsinki: Ensi- ja turvakotienliitto, 99 – 123.

Taskinen, S. 2005. Lasten tukeminen erotilanteissa. Teoksessa Lipponen, P. & Wesaniemi, P. Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja, 138 – 149.

THL 2015. Lastensuojelun arvot ja periaatteet. Viitattu 11.3.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>

THL 2015. Lastensuojelun käsikirja: esimerkki perhetyön prosessista. Viitattu 19.10.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo/perhetyon-prosessi/esimerkki-perhetyon-prosessista>

Tilastokeskus 2015. Haastattelutavat. Ryhmähaastattelu. Viitattu 28.10.2015. <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/04/05/>

Unicef 2015. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 16.4.2015. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Vilén, M.; Seppänen, P.; Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä – menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Väestöliitto 2015. Vanhemmuus ja ero. Viitattu 14.5.2015. http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/piienten_lasten_vanhemmat/lapset_ja_ero/vanhemmuus_ja_ero/

Muistio aloituspalaverista 16.3.2015

Paikka ja aika: Raision kaupungin perhekeskus, torstai 16.3.15

Paikallaolijat: Kehittämistyöntekijät, Raision kaupungin perheneuvolan sosiaalityöntekijä ja Raision kaupungin lastensuojelun perhetyöntekijä

Tapaamisen tarkoitus: Kehittämistyön ideointi

- Väline vanhempien eron käsittelemisen tueksi lasten ja vanhempien kanssa tehtävään työhön
- Ideoita välineestä: perheen sisäinen eroryhmä, reissuvihko, verkostokartan tekeminen lapsen kanssa
- Asioista puhuminen perheen kanssa, asian konkretisoiminen
- Jotain uutta!
- Materiaalia, josta on apua vanhemmille ja perhetyöntekijöille
- Toiminnallisuus!
- Käytännön kokeilut
- Eron vaiheet
- Vrt. vanhemman/puolison rooli

Muistio ryhmähaastattelusta perhetyöntekijöille 22.5.2015

Paikka ja aika: Rasion lastensuojelun neuvotteluhuone, maanantai 22.5.15

Paikallaolijat: Kehittämistyöntekijät, Rasion kaupungin lastensuojelun perhetyöntekijät

Tapaamisen tarkoitus: Kehittämistyön lähtökohtien tarkentaminen

Vanhempien eron käsittelyssä hyödynnetyt välineet:

- Käytössä ei ole varsinaisia erotyön menetelmiä, sovelletaan muita menetelmiä tilanteen mukaan
- Väittämäkortteja hyödynnetty
- Yhteiset pelisäännöt kahden kodin välille
- Arjen kelloa hyödynnetty
- Eron sanottaminen erityisesti äidille
- Lapsen näkökulman esille tuominen vanhemmille
- Lapset puheeksi menetelmää hyödynnetty
- Ihmeelliset vuodet – yksilöohjaus
- Reissuvihkoa hyödynnetty, jos vanhemmilla ollut riitaisat välit
- Vanhempia ohjattu kirjastoon lainaamaan lapsille suunnattuja erokirjoja (mm. Juholla on kaksi kotia -kirja)

Mitä toivotaan lisää?

- Koko perheen kanssa hyödynnettäviä toiminnallisia menetelmiä → tavoitteena saada lisää avoimuutta perheeseen
- Tiivistelmää siitä, miten lapsi reagoi eroon
- Menetelmiä, joita voi hyödyntää vanhempien kanssa tehtävässä työssä
- Lasten parempi huomioiminen työskentelyssä

Parhaiten toimivat menetelmät:

- Perhekohtaista
- Konkreettisuus auttaa joitain
- Kortit toimivat joidenkin kohdalla
- Lasten kanssa työskentelyssä kesto ei saa olla liian pitkä

Tuotos:

- Mistä voi hakea apua/tukea kooste
- Valmiiden pohjien hyödyntäminen
- Vanhemmuuden tukeminen erotilanteessa (lasten kanssa tulisi käyttäytyä aikuismaisesti, vaikka välit ex-puolisoon olisivat hankalat)
- Kysymyspatteristo uutena välineenä lasten kanssa tehtävään erotyöhön (voisi yhdistää kuvakorttien käyttöön → kuvat apuna tunteiden sanottamisessa)
- Miten vanhemmat voisivat sopia asioista keskenään?

Tuotoksen muoto:

- Sähköisenä, jotta helpompi muokata

Uuden välineen testaaminen:

- Sovitaan ajankohdat heti syksyn alussa
- Välineen testaus perheessä mahdollista, jos asiakkaina sopivia perheitä
- Perheeltä tarvitaan lupa välineen kokeilemiseen

Yhteydenpito:

- Järjestetään tapaaminen, jos enemmän asiaa
- Mahdollisia tapaamisia maanantait, jolloin viikoittain työryhmätapaamiset klo 13:30/14:30
- Järjestetään syksyn alussa uusi tapaaminen
- Muuten yhteydenpito sähköpostin avulla

Tapaamisen tärkeimmät pontit:

- Kysymyspatteristo hyvä ehdotus uudeksi erotyön välineeksi
- Järjestetään uusi tapaaminen syksyn alussa
- Välineen testaaminen perheessä ok, jos sopivia perheitä asiakkaina

Muistio palaverista perhetyöntekijöiden kanssa 11.9.2015

Paikka ja aika: Raision lastensuojelun neuvotteluhuone, perjantai 11.9.15

Paikallaolijat: Kehittämistyöntekijät ja Raision kaupungin lastensuojelun perhetyöntekijät

Tapaamisen tarkoitus: Pelin työversion arvioiminen

Korttien sisältöön lisättäviä asioita:

- Miltä erosta puhuminen vanhempien kanssa tuntuu?
- Oletko puhunut vanhempien kanssa erosta aiemmin?
- Koulu paremmin näkyviin
- Kysymys unelmapäivästä
- Parasta perheessäni on...
- Tyhjiä kortteja, joita työntekijät voisivat hyödyntää

Muuta palaverissa esiin noussutta:

- Voisiko peliä pelata vanhempien kanssa?
- Suunnattu kouluikäisille?
- Pelin tekijänoikeudet
- Kaupungin monistamon hoitajaan mahdollisuus ottaa yhteyttä pelilautaan liittyvissä kysymyksissä

Eromöykky – peli

Ero on kuin möykky mahassa. Vaikkei sitä näe tai siitä ei puhuttaisi-kaan koko ajan, tuntuu se möykkynä mahassa. Se pyörii mielessä ja aiheuttaa pahaa oloa. Ajan kuluessa möykky kuitenkin pienenee ja pienentymistä nopeuttaa erosta puhuminen.

Tämän pelin tarkoitus on toimia vanhemman ja lapsen välisen erosta puhumisen puheenavaajana. Se tarjoaa valmiita aiheita, joista käydään keskustelua työntekijän johdolla. Mukaan on ujutettu lisäksi hauskoja tehtäviä, ettei touhu menisi liian vakavaksi. Pelin sisältö on tehty kouluikäisen lapsen maailmasta käsin, mutta sitä voi työntekijän harkinnan mukaan hyödyntää myös muun ikäisten lasten kanssa.

Pelin tavoitteena on pysähtyä miettimään vanhempien eroa lapsen silmin. Peli sopii pelattavaksi tilanteisiin, joissa vanhempien ero on jo toteutunut. Työntekijän ei ole tarkoitus tehdä muistiinpanoja asiakkaiden vastauksista, vaan ylläpitää keskustelua asiakkaiden välillä. Pelin korttien sisällön voi antaa vanhemmalle etukäteen luettavaksi, jolloin hänen voi olla helpompi vastata niissä esitettyihin kysymyksiin pelin aikana. Pelin mukana tulee myös tyhjiä kortteja, joihin työntekijä voi lisätä omia kysymyksiään.

Työntekijän tulee painottaa vanhemmalle, että pelin tarkoitus on antaa lapselle puheenvuoro erosta ja vanhemman tulee myös vastauksissaan muistaa lapsen läsnäolo pelissä. Peliin voi osallistua kerrallaan kaksi pelaajaa.

Pelin kulku:

- Suurimman silmäluvun nopalla heittänyt pelaaja aloittaa pelin.
- Vanhemmalle ja lapselle on pelilaudalla omat polkunsä, joita pitkin he etenevät nopan osoittaman silmäluvun verran vuorotellen. Vanhemman polku on vihreä ja lapsen polku keltainen. Tavoitteena on päästä maaliin.
- Pelilaudalla oleviin ruutuihin, joita pitkin pelaajat etenevät, on merkattu erilaisten korttien symboleja. Pelaaja nostaa symbolin mukaisen kortin pakasta ja toimii sen osoittamalla tavalla.
- Jos kortissa olevaan kysymykseen ei osaa vastata heti, voi sen laittaa syrjään vielä mietittäväksi. Syrjässä oleviin kortteihin palataan pelin loppuksi.
- Ensimmäisenä maaliin ehtivä on onnistunut pienentämään ero-möykyä nopeimmin ja on pelin voittaja.

Symbolit:

? = Kysymyskortti

... = Jatka lausetta- kortti

! = Tehtäväkortti

→ = Ota vielä yksi askel pelilaudalla eteenpäin

Peli sisältää:

- Pelilaudan
- Nopan ja pelinappulat
- Jatka lausetta- kortit lapselle ja vanhemmalle (15+15 kpl)
- Kysymyskortit lapselle ja vanhemmalle (15+15 kpl)
- Yhteiset tehtäväkortit (10 kpl)
- Tyhjät kortit (15kpl)

Peliin kuuluvien korttien sisältö

Jatka lausetta- kortit

Lapselle:

Pahinta vanhempien erossa on...

Kotona yleensä...

Eniten minua harmittaa...

Parasta omassa perheessäni on...

Suurin pelkoni on...

Minut tekee iloiseksi...

Lempipuuhaani kotona on...

Äidin kanssa...

Sisaruksen/sisarusten kanssa...

Minut tekee surulliseksi...

Isän kanssa...

Olen taitava...

Minusta tuntuu ettei isäni...

Minusta tuntuu, ettei äitini...

Vanhempien erosta puhuminen on...

3 kpl tyhjiä kortteja

Vanhemmalle:

Yleensä kotona...

Eniten minua harmittaa

Suurin pelkoni on...

Perheessäni parasta on...

Lempipuuhaani kotona on...

Äitinä/isänä olen...

Minut tekee onnelliseksi...

Lapsen/lasten kanssa...

Eniten saan voimaa...

Minut tekee surulliseksi...

Olen taitava...

Eniten ihailen lapsessani/lapsissani...

Hankalinta erossa on ollut...

Erosta puhuminen on...

Yhteistyön toisen vanhemman kanssa koen...

3 kpl tyhjiä kortteja

Kysymyskortit:

Lapselle:

Mitä teet mieluiten äidin kanssa? Entä isän kanssa?

Kuka sinulle kertoi vanhempien erosta? Mitä ajattelit kun ensimmäisen kerran kuulit siitä?

Onko elämäsi tullut vanhempien eron myötä uusia ihmisiä? Keitä he ovat?

Oletko puhunut vanhempiesi kanssa erosta aiemmin? Miltä se on tuntunut?

Jos saisit mahdollisuuden kysyä vanhemmiltasi mitä tahansa, mitä kysyisit?

Millainen olisi unelmapäiväsi? Mitä tekisit? Kenen kanssa sen viettäisit? Missä olisit?

Tunnetko sellaisia aikuisia, joiden kanssa voit puhua vanhempien erosta? Keitä he ovat?

Onko vanhempien eron jälkeen elämästäsi kadonnut joitain ihmisiä? Miltä se on sinusta tuntunut?

Sanna on huoneessaan tekemässä matikan läksyjään, jotka tuntuvat hänestä vaikeilta. Yleensä äiti on auttanut häntä läksyissä, mutta vanhempien eron myötä äiti on muuttanut pois kotoa eikä isä ole yhtä matikassa. Sannan tulee ikävä äitiä ja häntä alkaa surettaa. *Mitä sinä teet silloin, kun paha mieli iskee? Onko kotona joku sellainen turvallinen asia tai paikka, joka saa olosi tuntumaan paremmalta?*

Maijan äiti ja isä ovat eroamassa. On ilta ja Maija haluaisi katsoa televisiota, mutta vanhemmat riitelevät niin äänekkäästi, ettei Maija pysty keskittymään. Hän kuulee isän sanovan riidan lopuksi jotakin yksinhuoltajuudesta, mutta ei ymmärrä mitä sana tarkoittaa. Hän ei uskalla kysyä asiaa vanhemmiltaan, sillä hän ei halua aloittaa uutta riitaa. Asia jää kuitenkin mietityttämään häntä. *Mitä sinä tekisit Maijan tilanteessa?*

Pekan äiti ja isä ovat eronneet. Pekan tekisi mieli kertoa vanhempien erosta koulussa, mutta ei ole varma saako niin tehdä, sillä hänestä tuntuu että ero on salaisuus. Erosta kertominen kuitenkin helpottaisi hänen oloaan. *Onko sinulla ollut samanlaisia ajatuksia kuin Pekalla? Mitä sinä tekisit Pekan tilanteessa?*

Viljo on omassa huoneessaan, mutta kuulee oven läpi kuinka äiti haukkuu isää puhelimesta ilkeästi. Viljosta tuntuu pahalta, sillä hänestä isä ei todellakaan ole niitä asioita, mitä äiti väittää isän olevan. Hän ei voi ymmärtää, miten äiti voi ajatella niin. Hänen tekisi mieli kertoa ajatuksistaan äidille, mutta ei kuitenkaan uskalla. *Miten sinä toimisit Viljon tilanteessa? Onko sinulla ollut samanlaisia ajatuksia?*

Liisan isä on muuttanut pois kotoa vanhempien eron seurauksena, eikä Liisa ole nähnyt isää moneen viikkoon, vaikka isä ennen muuttoa lupasi vierailia hänen luonaan viikoittain. Puhelimesta isä on vakuutellut että hänenkin on ikävä, mutta ei työkiireidensä takia ole ehtinyt tulla tapaamaan Liisaa. Liisa on isälle vihainen, koska tämä ei ole pitänyt lupaustaan. *Millaisia ajatuksia tarina sinussa herättää? Onko sinulla ollut samanlaisia tuntemuksia?*

Lilli asuu joka toinen viikko äitinsä ja joka toinen viikko isänsä luona. Välillä hän on aivan sekaisin, kumman luona hänen koulukirjansa ovat. Eikö äiti ja isä voisi välillä vaihtaa asuntoja keskenään, ettei hänen tarvitsisi jatkuvasti pakata? *Onko sinulla tavaroita kahdessa kodissa? Miltä se sinusta tuntuu?*

Kaisan äiti ja isä ovat eronneet, eikä Kaisa voi ymmärtää tapahtunutta, sillä ei-hän perheiden kuulu hajota. Kaisaa nolostuttaa kertoa erosta kavereille, eikä tiedä miten sen tekisi. *Miten toimisit Kaisan asemassa? Oletko itse kertonut vanhempien erosta kavereillesi? Miltä se sinusta tuntui?*

3 kpl tyhjiä kortteja

Vanhemmalle:

Mikä tai kuka on auttanut sinua jaksamaan eroprosessin keskellä?

Jos saisit kysyä lapseltasi/lapsiltasi mitä tahansa, mitä kysyisit?

Oletko puhunut erosta yhdessä lapsen/lasten kanssa? Miltä se on sinusta tuntunut?

Millainen sinusta olisi teidän perheen unelmapäivä? Missä olisitte? Mitä tekisitte? Olisitteko vain perheen kesken vai olisiko mukana myös joitain muita?

Onko erosta puhuttu avoimesti lähipiirissänne? Kenelle kaikille olet erosta ker-tonut?

Oletko ollut huolissasi eron vaikutuksista lapseen/ lapsiin? Mistä olet ollut huolissasi?

Minkälaista elämä on ollut eron jälkeen?

Oletko muuttanut äitinä/isänä eron myötä?

Minkä ajattelet olleen hankalinta lapsellesi/lapsillesi erossanne?

Taunon äiti ja isä ovat eri mieltä hänen kotiintuloajastaan. Isästä Taunon pitäisi tulla arki-iltaisin kotiin kello seitsemään mennessä. Äidistä Taunolle sopiva kotiintuloaika olisi kello kahdeksan. Tauno on kyllästynyt vanhempien riitelyyn asiasta. *Mitä sinusta vanhempien tulisi tehdä tässä tilanteessa?*

Pekka sai kuulla eilen vanhempiensa eroavan ja hän on koko yön pohtinut syitä vanhempien erolle. Hän on aivan varma että ero johtuu hänestä. Alkoihan vanhempien tappelu viime viikollakin siitä kun Pekka ei olisi halunnut tehdä läksyjään. *Jos Pekka rohkenisi kertoa vanhemmilleen mietteistään, mitä luulet että he vastaisivat Pekalle?*

Veeran äiti ja isä ovat eronneet. Eron jälkeen isä on muuttanut pois kotoa toiseen kaupunkiin ja Veeralla on ollut kova ikävä häntä. Veerasta tuntuu, ettei isä enää välitä hänestä, sillä ei hän muuten olisi voinut muuttaa niin kauas. Äidiltä Veera ei uskalla kysyä asiasta, sillä hän on muutenkin ollut viimeaikoina alla päin, eikä Veera halua lisätä äidin huolia. *Jos Veeran äiti ja isä kuulisivat Veeran huolen, mitä he sanoisivat hänelle?*

Niilo on yksinäinen. Vanhempien eron seurauksena äiti on muuttanut pois kotoa ja isä vetäytyy aina omaan huoneeseensa töiden jälkeen. Niilolla olisi monta kysymystä kysyttävänä eroon liittyen, mutta niiden kysyminen tuntuu mahdottomalta. Hän ei enää tiedä, keitä hänen perheeseensä kuuluu tai kuka kuljettaa hänet harrastuksiin? Kaikki on niin hämmentävää eikä kukaan ole auttamassa häntä näiden suurten kysymysten äärellä. *Mitä ajatuksia Niilon tarina sinussa herättää?*

Laura haluaisi tavata isäänsä useammin, mutta äidistä se ei kuitenkaan ole hyvä idea. Äidistä Lauralla ja hänellä on hyvä olla kaksin, eikä isän uusi pieni

asunto keskustasta sovellu lapsille. Laura ei kuitenkaan ymmärrä tätä. Juuri viime viikonloppunakin hänellä oli niin hauskaa isän kanssa ja onhan hän aina viikot äidin kanssa. *Miten Lauran äidin tulisi sinusta toimia tässä tilanteessa?*

Reetan isä on muuttanut pois perheen kodista vanhempien eron myötä. Reetan äidillä on ollut paljon työkiireitä ja kotiin päästyään hän on tahtonut vain levätä. Eron myötä Reetta onkin joutunut ottamaan paljon vastuuta kotitöistä. Hän on hakenut siskoaan päiväkodista ja tehnyt heille välipalaa sekä siivonnut kotona. Reetta on kuitenkin väsynyt tilanteeseen, sillä hän ei ehdi enää tehdä läksyjään kunnolla tai tavata kavereitaan. Reetta ei tiedä mitä tekisi, sillä hän ei uskalla kertoa äidille tunteistaan, koska myös äiti on ollut viime aikoina kovin väsynyt. *Mitä neuvoisit Reettaa tekemään tilanteessa?*

3 kpl tyhjiä kortteja

Tehtäväkortit (yhteiset)

Kumpi teistä pystyy seisomaan yhdellä jalalla pidempään silmät suljettuna?

Moni asia on muuttunut vanhempien eron myötä, mutta varmasti on myös asioita jotka ovat säilyneet ennallaan. Keskustelkaa ja tehkää yhdessä lista asioista, jotka eivät ole muuttuneet.

Kertokaa kumpikin jokin mukava muisto perheestänne.

Tee kymmenen kyykkyhyppyä!

Kumpi teistä on voimakkaampi? Haasta toinen pelaaja kädenvääntökisaan kanssasi.

Kehumisrinki. Keksikää kumpikin toisesta pelaajasta yhtä monta mukavaa asiaa kuin toisen pelaajan nimessä on kirjaimia.

Tee kymmenen x-hyppyä!

Kumpi teistä saa nopeammin nostettua peukalon pystyyn? Yksi, kaksi, nyt!

Näytä kasvoillasi millainen ilmeesi on kun olet iloinen!

Huolijana. Huoneen toisessa päässä on suuri huoli ja toisessa päässä pieni huoli. Menkää seisomaan siihen kohtaan janaa, jossa oma huolen kokonne eroon liittyen on. Onko huoli ollut jossain kohtaa pienempi tai suurempi?

3kpl   tyhjiä   kortteja

Toimeksiantosopimus

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖN
TOIMEKSIANTOSOPIMUS

1

OPISKELIJAN TIEDOT

Nimi Leena Lunnamo ja Noora Lepistö

Osoite _____

Puhelin koti _____ Puhelin työ _____

Sähköposti _____

Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma

OPINNÄYTETYÖ

Aihe/ työnimi

Kansio perhetyöntekijöiden tueksi perheiden kanssa tehtävään erityöhön

Aikataulu _____

TOIMEKSIANTAJA

Organisaatio Kansionkaupunki /perheneuvola

Työn ohjaaja / yhteyshenkilö Katja Kurjenranne

Osoite _____

Puhelin _____ Sähköposti _____

OHJAAVAN OPETTAJAN YHTEYSTIEDOT

Ohjaava opettaja Laura Närvi

Puhelin _____ Sähköposti laura.narvi@turkuamk.fi

Turun ammattikorkeakoulu
Joukahaisenkatu 3 A, 20520 Turku
puh. 02 263 350 faksi 02 2633 5791
sposti etunimi.sukunimi@turkuamk.fi

OPINNÄYTETYÖN SOPIMUSEHDOT

OHJAUS JA VASTUUT

Vastuu opinnäytetyön tekemisestä ja tuloksista on opiskelijalla. Turun ammattikorkeakoulu vastaa opinnäytetyön ohjauksesta. Toimeksiantaja sitoutuu antamaan opiskelijan käyttöön kaikki opinnäytetyön tekemisessä tarvittavat tiedot ja aineistot sekä ohjaamaan opinnäytetyötä toimeksiantajaorganisaation näkökulmasta.

OIKEUDET

Opinnäytetyön tekijänoikeus kuuluu tekijälle eli opiskelijalle. Tekijänoikeuden lisäksi myös muiden immateriaalioikeuksien osalta noudatetaan kulloinkin voimassa olevaa kyseessä olevaa oikeutta koskevaa lainsäädäntöä.

TYÖSUHDE JA KUSTANNUKSET

Mahdollisesta työsuhteesta, työstä maksettavasta palkki-osta ja työstä mahdollisesti aiheutuvien kustannusten korvaamisesta toimeksiantaja ja opinnäytetyön tekijä sopivat erikseen.

TULOSTEN JULKISTAMINEN JA LUOTTAMUKSELLISUUS

Opinnäytetyöstä laaditaan Turun ammattikorkeakoulun ohjeen mukainen kirjallinen raportti.

Kirjallinen raportti luovutetaan toimeksiantajalle ja asetetaan kirjaston kokoelmiin tai julkaistaan elektronisessa muodossa verkkokirjastossa.

Julkaistava opinnäytetyöraportti on laadittava niin, ettei se sisällä liike- tai ammattisalaisuuksia tai muita julkisuuslaissa (laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta) salassa pidettäväksi määrättyjä tietoja, vaan ne jätetään työn tausta-aineistoon. Opinnäytetyön arvioinnissa otetaan huomioon sekä julkaistava että salassa pidettävä osa.

Opinnäytetyön toimeksiantaja ja opiskelija sitoutuvat pitämään salassa kaikki opinnäytetyön tekemisessä ja sitä edeltävissä tai sen jälkeisissä neuvotteluissa esiin tulevat luottamukselliset tiedot ja asiakirjat.

Toimeksiantajan edustajalle varataan mahdollisuus tutustua opinnäytetyöraporttiin viimeistään neljättöistä (14) päivää ennen aiottua julkaisemista. Toimeksiantaja antaa työstä ennen edellä mainittua julkaisemisajankohtaa lausunnon, jossa voidaan määrittellä opinnäytetyöraporttiin mahdollisesti sisältyvät liike- tai ammattisalaisuudet, joita ei julkaista.

Mitä liike- tai ammattisalaisuuksiin liittyviä asioita ei esitetä opinnäytetyöraportissa?

Asiakkaan tunnistetietoja

OLEMME YHTEISESTI SOPINEET OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUKSESTA YLLÄ ESITETTYLLÄ TAVALLA

20.5.2015

20.5.2015

Noora Lepistö

Opiskelija

Toimeksiantaja

LIITE : OPINNÄYTETYÖSUUNNITELMA

Tulosta lomake